

8129

Surfering book 2.
Lipman's pub 1908
lx.

281.6

U-41

1908p.

9/ 04 NOV 2009

ՂԵՒՈՆԴ Կ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԽՆԴԻՐԸ

Ա.

281.6
5-41

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՅԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Զ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

1908

281.6
5-41
uv

8005 00 05

ՂԵԻՈՆԴ Վ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ԽՆԴԻՐԸ

Ա.

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Զ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ
1908

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Օգտուելով Մամուլի ազատութենէն, որոշեցի հետզհետէ հրատարակութեան տալ Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ վերջին հինգ տարիներու տեղի ունեցած տխուր դէպքերուն ամփոփոյթը, իրենց ծագումը, պարագաները, զանազան անպաշտօն ու պաշտօնական անձերու կատարած դերերը, իմ անձիս, մանաւանդ մօտաւորապէս քառասուն տարիներու գործունէութեանս դէմ յերկրուած անխղճ զրպարտութեանց շարժառիթները. մէկ խօսքով, մինչև ցարդ հասարակութենէն զազանի պահուած անորակելի մեքենայութիւնները: Այս հրատարակութեանց կը ձեռնարկեմ այն պատճառով որ հիմալ ձեռքնաս ու Սահմանադրական Ազգ. Երեսփ. Ժողովի մը սեղանը բերուած է Երուսաղէմի խնդիրը, իր տարողջութեամբ:

Այս առթիւ պարտք կը զգամ երկու խօսք ուղղել պատուարժան ընթերցողներուս, իրենց անկախ ու անկողմնակալ դատաստանին յանձնելով խնդրոյն ամբողջութիւնը:

Երուսաղէմի խնդիրը, որ մինչև ցայսօր կը զբաղեցնէ Մամուլն ու Ազգ. Վարչութիւնը, զժրաջաբար տակաւին բանաւոր լուծում մը չէ գտեր. ընդհակառակն, հետզհետէ աւելի կնճռոտած է, պաշտօնական ու նպատակաւոր ճնշումներով ու խեղաթիւրումներով, ինչպէս նաեւ լրագրական անհիմն ու ստալոգ հրատարակութիւններով, որոնց դէմ անհնար

7056-56

եղած էր բարձրացնել արդար բոլորքի ձայնս, պետական թէ ազգային պաշտօնական արգելիչ պայմաններու տակ: Այսպէս, հասարակութիւնը խնդրոյն իսկական վիճակին անտեղեակ մնացած է ցարդ:

Խնդիրը ծագում առած է 1903 Փետր. 16ի Բարեկենդանին Ս. Յարութիւն տաճարին մէջ տեղի ունեցած կռիւմարտի գայթակղական միջադէպէն, և այս առթիւ Տ. Յարութիւն Պատրիարքին հեռագրական հրաժարականովը Ազգ. Կեդր. Վարչութեան ատեանը հանուած է: Այս երկու պարագաներուն մէջ ալ ունի մասնակցութիւն չունենալէ զատ, ջանացած եմ անմիջապէս առաջին առնելու անոնց: Սակայն, Միաբ. այն փոքրաթիւ խմբակը, որ այդ միջադէպն ու Պատրիարքական հրաժարականը յառաջ բերած էր, յաջողեցաւ քանի մը միամիտ միաբաններ խարբալել և փոքր կուսակցութիւն մը կազմելով վանքին մէջ Միաբանութեան խաղաղութիւնը վրդովել: Նոյն այդ խռովայող խմբակն է որ իր դատապարտելի արարքը պարտկելու համար հաշուական խնդիր մը ստեղծեց: Ասոնց արարքները դատապարտուեցան ի սկզբան Ազգ. Կեդր. Վարչութեան կողմէ հեռագրերով ու պաշտօնագրերով, և սակայն, ի վերջոյ, յանկարծական մտքի յեղաշրջումով մը վարչութեան կողմէ կարեւորութիւն ընծայուեցաւ հաշուական խնդրին և վերջ ի վերջոյ կեդրոնացուեցաւ յանրաւի իմ անձիս վրայ և պէտք տեսնուեցաւ Պոլիս գալուս: Ես որչափ որ թէ՛ ի սկզբան և թէ՛ ի վերջոյ պատրաստակամութիւն յայտնած էի Պոլիս գալու, գայթակղութիւնները միանգամ ընդ միշտ բառնալու համար, սակայն, Տ. Յարութիւն Պատրիարքի պաշտօնական արգելքին բախեցայ, վանքին կարգ մը կենսական խնդիրներուն կարգադրութեան համար հոն մնալու

անհրաժեշտ դատուած ըլլալով: Դժբաղդաբար, Ազգ. Պատրիարքարանը, սուտ ու սխալ տեղեկութեանց վրայ հիմնուած, չխղճեց կառավարութեան առջև զիս ամբաստանել իբրեւ խռովարար ու զեղծարար և յաջողեցաւ կայս. իրատէ հանել Պոլիս կոչուելուս:

1903 Մայիսին մէջ Պոլիս կուգամ և Վարչութեան կը հրաւիրուիմ ի դիմաց Տ. Յարութիւն Պատրիարքին ներկայացնել Երուսողէմի վանքին հաշիւները, Նորին Սրբազնութեան զեկուցման համաձայն: Վարչութեան անդամներէն Հաշուեքննիչ Յանձնաժողով մը կազմուեցաւ ինծի դէմ կանխակալ կարծիքներով լեցուած անդամներէ, որ սակայն զիս լնդուեց իր ներկայութեան իբրեւ Տեղեկարար—Ներկայացուցիչ Տ. Յարութիւն Պատրիարքին և ո՛չ իբր սամբաստանեալ: Խնդրոյ առարկայ եղող բոլոր հաշիւներն ու իմ գործառնութիւններս, անաչառ ու մանրակրկիտ քննութեան մը բովէն անցան, երկիցս և երկցս վերաքննութեամբ, և նոյն իսկ Երուսողէմէն հոս բերուած հակառակորդներուս գրաւոր թէ բերանացի դիտողութիւնները նկատողութեան առնուելով, վերջապէս, յետ երկար ու խորհրդաւոր ձգձգումներու, որոնք գրեթէ երկու տարի տեւեցին, Յանձնաժողովը արձակեց վճիռը, իր տեղեկագրով հաստատելով թէ՛ Տ. ՂԵՒՈՆԴ Վ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ ՀԱՇԻԻԻ ԽՈՅՍ ՏՈՒԱԾՁԻ, թէ՛ ԻՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ՁԵՂԾՈՒՄ ՉԿԱՅ, և թէ՛ ընդհակառակն, հակառակորդներուս ամբաստանութիւնները ՋՐՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ են ՔՄԱԾԻՆ ու ԿԱՄԱՅԱԿԱՆ թուանշաններէ հիւստեւած, և ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԹԵԱՄԲ՝ ՄՏԲԵՐԸ ՊՂՏՈՐԵԼՈՒ նպատակաւ պատրաստուած, արգելք ՀԱԿԱՌԱԿՈՒԹԵԱՆ և ՉԱՐԱՄԸՏՈՒԹԵԱՆ:

Խառն ժողովը, փոխանակ այս տեղեկագրին վրայ

իր վճիռը տալու, ինչպէս որոշած էր կանխաւ բոլոր անդամներուն բաշխել տալով անկէ մէյմէկ օրինակ, ընդհակառակն Գաղ. Ժողովի Ա. Ատենապետ Գաբրիէլ էֆ. Նորատունիեանի նախաձեռնութեամբ կազմուած Ատենապետաց Յանձնաժողովի(*) անունով և իր ձեռքով ներկայացուած բանաձեւով մը խնդիրը կ'այլափոխուի, տեղեկագիրը մէկդի կը դրուի, և կ'որոշուի Երուսաղէմ պատուիրակութիւն մը ղրկել, հաշուական խնդիրը ՎԵՐՋՆԱՊԻՍ ՓԱԿՈՒԱԾ հռչակելով:

Այդ բանաձեւն է որ 1907ի Մարտի վերջերը տեղական Ազգ. Թերթերուն մէջ հրատարակութեան կը տրուի իբրեւ իսառն Ժողովոյ որոշում, առանց ինծի պաշտօնապէս հաղորդելու: Կամայական տյս բանաձեւին մէջ բոլոր խնդիրները խեղաթիւրուած գլուխներով մէջ բոլոր խնդիրները խեղաթիւրուած գլուխներով պարտաւորեցայ հետզհետէ հերքմագրեր ու բողոքագրեր ներկայացնել իսառն Ժողովին: Երանք դժբաղդաբար ամենքն ալ բարձի թողի եղան: Թէև այն ատեն փորձեցի հրատարակել իմ բողոքներս ու դիտողագրերս, սակայն, Ազգ. Պատրիարքարանը բռնակալութեան շրջանին իրեն հայթայթած միջոցներէն օգտուելով և Մամուլին վրայ ճնշում ի գործ գնելով, յաջողեցաւ խեղդել արդար բողոքի ձայնս, միւս կողմէ աննպաստ հրատարակութիւնները թե-

(*) Որուն անդամներն էին Տ. Տ. Մեսրոպ եւ Վահրամ Արքեպիսկոպոսները, Գաբրիէլ Նորատունեան եւ Տիրան Աշխան էֆէնդիները: Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսը հիւանդութեան պատճառով իր տեղը նշանակած էր Տ. Ռկրեան Աւագ Գահանան. եւ սակայն անոր տեղ Տ. Գրիգորիս Արքեպիսկոպոսը կը կոչուի անդամակցութեան, անտարակոյս անոր համար որ բացարձակ հակառակորդ մըն էր:

ւասկելով՝ միաբանական մեծամասնութեան հանրապետութիւնները, բողոքները և ուրիշ բոլոր գրութիւնները ծածկելով և հակառակ որոշումներ հրատարակել տալով:

Ներկայ գրքոյկիս մէջ ամփոփած եմ վերոյիշեալ բանաձեւին պատճէնն ու իմ բողոքագրերս ու հերքումներս:

Յաջորդ գրքոյկով մը պիտի հրատարակեմ այդ բանաձեւին Երուսաղէմ ղրկուած պատուիրակներուն (Տ. Վահրամ Արքեպ. և Արիս էֆ. Ֆէսճեան) կատարած գործերը, յայտնի հակառակորդներու ձեռքով պատրաստուած թշնամական տեղեկագրերը, և ասոնց քննութեան համար կազմուած Բ. Ատենապետաց Յանձնաժողովին գործերը, իմ գրաւոր բացատրութիւններս և հերքումներս, և նոյն Յանձնաժողովին վերջին տեղեկագիրը, վերջերս հրատարակուած տեղական Ազգ. օրաթերթի մը մէջ. տեղեկագիր, որուն դէմ 14 Նոյ. 1908 թուականով բողոքագիրս մատուցած եմ Ազգ. Երեսփ. Ժողովին:

Իսկ Բարեկենդանի ծանօթ կուսամարտէն մինչև Ա. Ատենապետաց Յանձնաժողովոյ բանաձեւին թուականը տեղի ունեցած դէպքերը և ասոնց վերաբերեալ գրութիւնները, Միաբանական հանրագրերը, Վարչութեան հակառակական պաշտօնագրերը և ուրիշ յարակից գրութիւնները և վաւերաթուղթերը յաջորդաբար հրատարակութեան պիտի տամ:

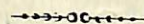
Կ. Պոլիս, 1 Դեկտ. 1908

Պ Ա Տ Ժ Ե Ն

ԱՌՆՋԻՆ ԱՏԵՆԱՊԵՏԱՅ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՅ

Բ Ա Ն Ա Ձ Ե Ի Ի Ն

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Խառն Ժողովը՝ ստիճի աչաց ունենալով Ս. Երուսաղէմի վանուց երկստասանամեայ (1893 Մայիս 1էն ցվերջ Ապրիլ 1905) մատակարարութեան հաշուեցոյցերը և նոյն ժամանակամիջոցի մէջ ի նորոյ կառուցեալ կալուածոց շինութեանց հաշիւներն, առ այս կարգեալ Քննիչ Յանձնաժողովոյ տեղեկագիրը ու անոր ներկայացեալ ամեն թղթեր ու հաշիւներ, Ս. Աթոռայ կանոնադրութիւնը որ հաստատեալ է ու վաւերացեալ Միաբանութենէն և Ազգ. Ընդհ. Ժողովէն ի նիստ Մարտ 1888ի և որ կը տրամադրէ.

«Յօդ. 31ի մէջ Տնօրէն Ժողովոյ պաշտօնաւոր կը պատկանի, հաւանութեամբ միշտ Ս. Պատրիարքի, Ս. Աթոռոյ վարկը պահելու համար ի հարկին փոխառութեան պէտքն ու պայմանները սահմանել, կալուածական գնումն ու վաճառումն ընել...»

«Յօդ. 32. Տնօրէն Ժողովը ամեն ամսագլուխ պաշտօնէից հաշիւները կը քննէ, չորս ամիսն անգամ մը Ս. Աթոռոյ ելեւմտից վիճակն ստուգելով հարկա-

ւոր տնօրինութիւնները կ'ընէ, ամեն տարեգլուխ անցելոյն հաշիւները կը փակէ, և յաջորդին ելմտացոյցը (պիւտճէ) կանխաւ յարգարեւով՝ բացատրական տեղեկագրութեամբ կը ներկայանայ Միաբանական Ընդհ. Ժողովոյ:

«Յօդ. 33. Տնօր. Ժողովը պարտի ներկայացնել Միաբ. Ընդհ. Ժողովին բոլորեալ տարւոյն ելմտական ճշգրիտ վիճակը բաղդատմամբ խնդրեալ ելմտացոյցի (պիւտճէ), և ի մասնաւորի փոխառութեանց և կալուածական գնմանց և վաճառմանց և պարտուց վճարման նկատմամբ ի գործ դրուած միջոցներն և արդիւնք նոցին: Յաջորդ տարուան ենթադրեալ ելմտացոյցն և ելեւմտից հաւասարակշռութեան համար որոշուած միջոցները:

«Յօդ. 34. Տնօրէն Ժողովոյ անդամք չեն կրնար ստանձնել այն պաշտօններ, որք իրենց համարառութեան ներքեւ կը գտնուին, ինչպէս նաեւ չեն կրնար միանգամայն Տնօրէն Ժողովոյ անդամ և Ընդհանուր Ժողովոյ Ատենապետ գտնուիլ: Իսկ եթէ երբէք ստանձնեն այնպիսի պաշտօն, կը դադրին նոյն միջոցին Տնօրէն Ժողովոյ անդամակցութենէ:

«Յօդ. 50. Ս. Աթոռոյ ամեն տեսակ ելեւմտութեան քը սահմանեալ ելմտացոյցին համաձայն կը գտնուին կամ կը վճարուին Ելեւմտից Տեսչին ձեռք. իսկ ելմտացոյցէ դուրս արտասովոր հասութից գտնուումն և ծախսուց վճարումը կը լինի Տնօրէն Ժողովոյ մասնաւոր և պատճառարանեալ որոշմամբ և Ս. Պատրիարքի պաշտօնագրով:

«Յօդ. 51. Ս. Աթոռոյ փոխառական գործողութիւնք Ելեւմտից Տեսչին ձեռք կը կատարուին՝ Տնօրէն Ժողովոյ որոշումն և Ս. Պատրիարքի պաշտօնագիրն ստանալէ յետոյ:

«Յօդ. 8. Որոյ մէջ ըսուած է որ եթէ Միաբանք ուզեն անշարժ կալուած գնել կամ կառուցանել, կը պարտաւորին կանխաւ զեկուցանել Ս. Աթոռոյն և կատարել վերոյնշանակեալ օրինական գործողութիւնները (վազֆի վերածել, ևայլն) հակառակ պարագայի մէջ պարտազանց կը նկատուին և ըստ այնմ պարտ ու պատշաճը կը տնօրինուի:»

Վերահասու եղաւ, որ այդ տասներկու տարուան մատակարարութեան միջոցին մեծաքանակ գումարներ, որք գոյացած են արժեթղթոց և կալուածոց վաճառումներէ և բացառիկ նուիրատուութիւններէ, առնուելէ ու գործածուելէ յետոյ, տակաւին, այն է 1905 Ապրիլ 30 թուականին, վաւեր մնացորդ պարտք ունի 32,627 Օսմ. ոսկի, որուն 14,034 Օսմ. ոսկին տոկոսաւոր և կալուածական շինութեանց հաշիւէն պարտք ցոյց կը տրուի, շուրջ 10,000 Օսմ. ոսկի տոկոսաւոր պարտքեր, որոց վրայ կը բարդուին տարուէ տարի տոկոսներ և մատակարարութեան բացերն, ևայլն:

1. Նկատելով որ առաջին տարը տարուան (1893—1903) հաշուեցոյցերը Տնօրէն Ժողովոյ անդամոց ստորագրութիւնը կը կրեն և վաւերացուած են Ս. Պատրիարքի կողմէ և որ այդ հաշիւներն իրենց տուժարներն ունին ըստ օրինի ու տեղի ունեցած են զանազան պաշտօնէից միջոցաւ ու սամիտիւած Ելեւմտից Տեսչի ձեռամբ, հաշուեցոյցեր սակայն, որ պէտք է անցնին Միաբանութեան Ընդհ. Ժողովոյ բովէն (Յօդ. 32):

2. Նկատելով որ յետագայ 1903—4 և 1904—5 երկու տարւոյ հաշուեցոյցները Տնօ. Ժողովոյ քննութենէն չեն անցած ու չեն կրեր ունէ ստորագրութիւն և իբր այն պարտաւորութիւն է զանոնք զննել

ու բաղդատել հաշուետումարաց հետ, պարտաւորութիւն որ կը պատկանի Տնօրէն Ժողովոյ (Յօդ. 32):

3. Նկատելով որ այդ 12 տարիներու մէջ կալուածական վաճառումները հապճեպ տնօրինութեամբ կատարուած են, որպէս ի մէջ ալլոյ (Փետր. 1900) վանքին Աղեքսանդրիոյ մէջ ունեցած 41131 կանգուն մի կարեւոր կալուածին վաճառումն, որոյ համար շուրջ 1800 ոսկեոյ անբացատրելի գումար մը գօմիսիօն եւրո, ծախք անցուած է, և գործադրուած է առանց անուրդի կամ հրատարակութեան և առանց տեղւոյն առաջնակարգ ազգայնոց խորհուրդն առնուելու ու այնպէս Ս. Աթոռը ձեռքէ հանած է ամենաընտիր գետին մը ամենանուազագոյն գնով:

4. Նկատելով որ երմտացոյցի (պիւտճէ) կիրառութեան հոգ չէ տարուած և իւրաքանչիւր տարի տեղի ունեցած հասոյթներն ու ծախքերը չեն բաղդատուած երմտացոյցի հետ, համարատուութեան տեղեկագիրները չեն պատրաստուած, խնայողութեան միջոցներ չեն խորհուած ու այսու չէ յարգուած կանոնադրութեան 32րդ և 50րդ յօդուածներու տրամադրութիւնները:

5. Նկատելով այլ սակայն որ փոքր ինչ համակերպութիւն միաբանական կանոնադրի և շրջահայեցութիւն ու հեռատեսութիւն, բաւական պիտի ըլլար Ս. Աթոռոյ ելեւմտից հաւատարակչութիւնը ձեռք բերելու ու Աղեքսանդրիոյ կալուածը վաճառուելէ յետոյ ապահովելու վանքին ապագան առանց նոր պարտքերու գրգման:

6. Նկատելով որ կալուածական գնումներ շատ անգամ քմահաճոյ կերպով եղած են ելեւմտից տեսչի միջոցաւ, ընդհանրապէս առանց Տնօրէն Ժողովոյ գիտութեան և Ս. Պատրիարքի հաճութեան, և գիտութեան ենթակայ են:

7. Նկատելով որ կալուածական շինութիւնք նմանապէս տեղի ունեցած են առանց ու է քօնթրօլի, միմիայն Տ. Ղեւոնդ Վրդ. Մաքսուտեանի միջոցաւ, որ օրինաւոր հաշուետումար չէ բռնած, և եթէ ունեցած է երբէք, մէջտեղ չեն, և որ չմատուցաներ վաւերական ընկալագիր կամ այլ ինչ առ ի ապացոյց իրապէս վճարուած դրամոց, ծախքեր՝ որոց համագումարը կ'անցնի 40,000 Օսմ. ոսկեոյ կարեւոր գումարը:

8. Նկատելով որ և ոչ մէկ երկրի օրէնք կը թոյլտարեն ընդունիլ ցան ու ցիր թղթերու հիման վրայ կողմուած հաշուեցոյցեր իբր օրինաւոր հաշիւ ու հետեւարար վաւերականութիւն ու ստորագրութիւն ձեռք բերելու համար պէտք կայ տեղական քննութեան մը՝ յարաբերութեան մտնուելով ի պահանջիլ հարկին այն անձանց հետ, որք առնչութիւն ունեցած են իբրեւ շինուածանիւթոց հայթայթիչ, կամ իբրեւ ճարտարապետ և այլ ըստ կարգի:

9. Նկատելով որ իրաց այս անստոյգ և սոգտանելի վիճակին պատասխանատուութիւնը գլխաւորաբար կը ծանրանայ Տ. Ղեւոնդ Վրդ. Մաքսուտեանի վրայ, որ 25 տարի շարունակաբար ստանձնած է Տնօրէն Ժողովոյ ատենապետութեան և ելեւմտից Տեսչութեան կրկին պաշտօններն, ըլլալով միանգամայն համարատու և համարառու, հակառակ կանոնադրութեան վերոյշանակեալ 34րդ յօդուածին և որ վայելած ըլլալով Ս. Պատրիարքի և Տնօրէն Ժողովոյ անսահման վստահութիւնը և իբր մօտէն գիտակ' վանքին նիւթական կացութեան ու հաշիւներուն, յատկապէս ուշադիր ըլլալու էր վաճառմանց գործառնութեան, մատնանիչ ընելու էր մատակարարութեան յոռի ուղղութիւնը և փոխանակ հաշուոց

յետաձգման՝ նախանձախնդիր հանդիսանալու էր ինքն իսկ համարատուութեան կանոնաց անթերի գործադրման յորինակ այլոց և յօգուտ Ս. Աթոռոյ:

10. Ըստ որում հարկ ի վերայ կայ այդ Ս. Աթոռոյ պարտուց անկեցման առջեւն առնուլ ու եւմըտացոյցը հաւասարակշռել, միջոցներն ընտրել, որոց ձեռնարկելու համար անհրաժեշտ է նաեւ 1905—1906 և 1906—1907 տարւոյ, այսինքն ի վերջ Ապրիլ 1907 հաշուեցոյցները տեսնել, վանքին ելեւմտից վերջնական վիճակին պատկերն ունենալ ի ձեռին, անցընելով կալուածոց շինութեան հաշիւը Ս. Աթոռոյ հաշուետումարաց մէջ:

11. Նկատելով որ ամեն հաստատութիւն երբ իւր կանոնագրի գործադրութենէն կը շեղի ու համարառութեան նախանձախնդիր չըլլար, ոչ միայն կը դադրի յառաջագիւծելէ, այլ և կ'առաջնորդուի դէպ ի խորխորատ, որ այս տեսակէտով գոհունակութեամբ դիտուելու է այն նախանձախնդրութիւնը որ միաբանք ցոյց կու տան հաշուոց քննութեան ու կարգադրութեան մասին:

Կ'առաջարկէ ներկայել տալ 1893—1903 տարւոյ տարւոյ հաշիւները միաբանութեան ընդհանուր ժողովոյ վաւերացման:

Կը վերադարձնէ յերոսաղէմ 1903—1904 և 1904—1905 երկու տարուան հաշուեցոյցներն, որպէս զի նոր ընտրելի Տնօրէն Ժողովը քննէ ըստ օրինի ու բաղդատէ զայն հաշուետումարաց հետ, և յետոյ Միաբանութեան Ժողովոյ հանէ ըստ վերնոյն:

Կը յանձնարարէ որ Ս. Աթոռը չուտով պատրաստէ նաեւ ցվերջ Ապրիլ 1907 երկու տարուան հաշուեցոյցներն ու Միաբանութեան Ընդհ. Ժողովոյ անցնելէ յետոյ, զրկէ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան

հանդերձ յետագայ շրջանի ելմտացոյցով ու տեղեկագրով մը, որ պարունակելու է պարտուց բարձման առաջարկներ, պատկերացնելով վանքին ամեն կարգի հասոյթներն ու ծախքերը, կալուածոց և սեփականութեանց ցուցակներով, պարտապահանջից անուններովն ու պայմաններովը:

Անհրաժեշտ կը տեսնէ վերակազմութիւնը Ս. Աթոռոյ վարիչ մարմնոց պարտք դնելով անթերի գործադրել Միաբանութեան կանոնադրութիւնը և խոյս տալ այսուհետեւ ըստ կարելւոյն կալուածներ ծախելէ կամ փոխանակելէ:

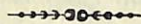
Պարտաւորութիւն կ'գաայ մին եկեղեցական և միւսն աշխարհական երկու պատուիրակներ յերոսաղէմ զրկել, որ պաշտօն ունենայ, ըստ Կ'արչական հրահանգի աջակցել Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքի և օգտակար կը գտնէ որ կանխաւ նորա հաճութիւնն ևս առնուելով դուրսը պաշտօն վարող միաբաններէն գէթ մէկ քանին հրաւիրուին վերադառնալ յերոսաղէմ իրենց աշխատակցութիւնը նուիրելու համար վանքին:

Կ'որոշէ Նորին Սրբազնութեան ուշադրութեան ենթարկել կալուածական շինութեանց հաշիւներն յաւակից ամեն թղթերով՝ որպէս զի ի ներկայութեան վերոյիշեալ պատուիրակներու տեղական քննութիւն ու ճարտարապետական գնահատութիւն մը կատարելով յայտագրէ իւր և նորընտրելի Տնօրէն Ժողովոյ կարծիքն սոյն հաշուոց ընդունելութեան մասին ու անցընել տայ շինութեանց հաշիւները վանքին հաշուետումարաց մէջ:

Պատասխանատու կը գտնէ գլխաւորաբար զՏ. Ղեւոնդ Վրդ. Մաքսուտեան իրաց անկերպարան վիճակին չփոթ կացութեան ու անգոհացուցիչ արդեանց:

Եւ յուսալից ու ակնկալու որ Միաբանութիւնը խոհեմ ու հաշտ ոգով պիտի ընթանայ ու իրեն կէտ նպատակի պիտի ընտրէ վանքին բարեկարգութիւնը ու վերականգնումը, նիւթապէս ու բարոյապէս, միշտ օրինակելի ուղղամտութեամբ ու կանոնապահութեամբ, կը փակէ վերջնականապէս Երուսաղէմայ վանուց հաշուական խնդիրը:

Հրատարակութեան տրուած 15 Մարտ 1907 քուակնուա:

Ահաւաստիկ իմ բողոքագրերս, ժամանակին մատուցուած:

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր,
Նախագահ Պատկ. Խառն Ժողովոյ
Ազգ. Կեդր. Վարչութեան

Վերջին օրերս լրագրաց մէջ կարգացի Ատենապետաց Պատ. Յանձնաժողովոյ անուամբ Պատկ. Խառն Ժողովին ներկայացուած գիրը, որուն մէջ բանաձեւուած նկատողութիւններն ու առարկութիւնները բնաւ չ'են համապատասխաներ իրաց իսկական ու ճշգրիտ վիճակին, և հետեւաբար չ'էին կրնար հիմ կազմել նոյն գրոյն մէջ եղած առաջարկութեանց, որք փոխանակ Երուսաղէմի Ս. Աթոռոյն վիճակը բարւոքելու և խնդրոյն կարգադրութեան ու լուծման ծառայելու, ընդհակառակն կը կնճռոտեն զայն ի վնաս Ս. Երուսաղէմին և Ազգին: Եւ ըստ որում յիշեալ բանաձեւին մէջ Ս. Երուսաղէմի Աթոռին և միաբանութեան ներկայ անկերպարան վիճակին գըլ-խաւոր պատասխանատուութիւնն ինձ վերագրուած էր, անտես առնելով վարչական հաշուեքննիչ յանձ-

70205

նաժողովոյ երկամեայ քննութեանց արդիւնքը և իմ ու միաբանութեան իրաւունքներն ու բողոքները, այս պատճառաւ պարտաւորեցայ ի լուսարանութիւն խնդրոյն և իրաց վիճակին, ի պաշտպանութիւն իրաւանցս և պատուոյս, և յօգուտ Ս. Աթոռոյն, Միաբանութեան և Ազգին՝ դիտողագիր մը պատրաստել, զոր Պատկ. Խառն Ժողովոյ յաջորդ նիստին պիտի կարենամ մատուցանել: Ուստի կը կանխեմ ներկայս ուղղել Ձեր Բ. Սրբազնութեան, խնդրելով որ, Պատկ. Խառն Ժողովը իր վերջնական տնօրէնութիւնը ընելէ առաջ, հաճի ուշադրութեան արժանացնել զայն, գոնէ օրինաւորապէս յարգելով իմ անհատական և հանրական իրաւունքներս, յօգուտ Ազգին և Ս. Երուսաղէմին, որուն տնձնութեամբ ծառայած եմ այնքան երկար տարիներէ հետէ, գիտնալով որ, բընաւ երբէք խուսափող մը չեմ եղած ո՛չ մէկ հաշուետուութենէ, ո՛չ մէկ համարատուութենէ և ո՛չ մէկ քննադատութենէ, բաւական է որ այդ ամենը անկեղծօրէն տեղի ունենայ յօգուտ և ի շինութիւն Ս. Երուսաղէմի, և ո՛չ թէ ի վնաս Ասոր կամ ի գոհացումն մասնաւորաց շահուց և քինախնդրութեանց:

Համբուրիւ Ս, Աջոյ Բ. Սրբազնութեանդ

ՂԵՒՈՂՎԱՐԴ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս 28 Մարտ 1907

70565

Ամենապատիւ

Տ. Տ. Մաղափա Ս. Պատրիարք Հայր
Նախագահ Պատկ. Խառն Ժողովոյ Ազգ.
Կեդր. Վարչութեան

Ի. Կ. ՊՈԼԻՍ

Ս. Երուսաղէմի Հաշուոց Քննիչ Վարչական
Յանձնաժողովի տեղեկագրի մասին՝ յանուն Ատենա-
պետաց Յանձնաժողովոյ՝ Խառն Ժողովոյդ մատուց-
ուած բանաձեւը իբր Կեդր. Վարչութեան որոշում
հրատարակուած տեսնելով ի լրագիրս, պարտաւորե-
ցայ ներկայ գիտողագիրս ուղղել Պատկ. Վարչու-
թեանդ ի լուսարանութիւն:

Քննիչ Յանձնաժողովին գրեթէ երկամեայ աշխա-
տութենէ յետոյ պատրաստուած տեղեկագրի ընթեր-
ցումէն՝ երկու գլխաւոր իրողութիւնք, որոց մասին
բոլոր անգամք համաձայն են, որոշ կը տեսնուին:
Առաջին թէ՛ հաշիւներու մէջ զեղծում, հետեւաբար
և իմ կողմանէ զեղծաբարութեան ամբաստանութիւնք,
զորս քանի մը միաբաններ ըրած էին, բոլորովին
զրպարտութիւններ էին՝ քննիչն ու կամայական թուա-
նշաններէ հիշուած և կանխամտաւորութեամբ մտեր
պղտորելու նպատակաւ պատրաստուած՝ արդիւնք
հակառակութեան և չարամտութեան, ինչպէս յայտնի
յիշուած է տեղեկագրիս մէջ: Իսկ տեղեկագրի յա-
ւելուածական մասն, ուր քննիչք տարակարծիք գըտ-
նուած են, բոլորովին երկրորդական է, և նոր շին-
ուածոց կամ կարուածոց արդիւնաւորութեան առաւել
կամ նուազ լինելուն կը պատկանի, և որոյ մէջ նոյն
իսկ իմ գործոցս վրայ աննպաստ նկատողութիւններ

առաջագրողները, կը կրկնեն հակառակորդաց ա-
ռարկութեանց ապօրէն, անհիմն ու անբաւ ըլլալը
ու կը դատապարտեն անոնց արարքները: Մինչդեռ
ինչպատ ստորագրողք՝ աւելի բացօթի կը պարզեն
իմ գործառնութեանցս մեծութիւնը. ինչ որ զլացած
էին նշանակել տեղեկագրին մէջ, համերաշխութեամբ
ստորագրելու համար ամբողջութիւնը:

Սակայն բանաձեւ—առաջարկը առանց ոչին տե-
ղեկագիրը նկատողութեան անգամ առնելու, առանց
անոր եզրակացութիւնները ընդունելու կամ մերժե-
լու, նոյն իսկ առանց անոր վրայով որոշ միտք մը
յայտնելու, միմիայն զայն առաջի աչաց ունենալով
բոլորովին տարբեր ուղղութեան մը հետեւած է իր
հայեացքին մէջ՝ երթալ յանգելու համար յետագայ
եզրակացութեանց:

Ա. — Թէ՛ Ս. Աթուոյ մատակարարական հաշիւնե-
րէն՝ վերջին երկու 1903—4 և 1904—5 տարիները
պէտք է ենթարկուին նոր ընտրելի Վանական Տնո-
րէն Ժողովին քննութեան և այս քննութիւնէն յետոյ
1893էն մինչև 1905 Ապրիլ 30 հաշիւները պէտք է
ներկայացուին Միար. Ընդհ. Ժողովոյ վաւերացման:

Բ. — Թէ՛ Երուսաղէմի Ամին. Ս. Պատրիարքը,
Պոլսէն զրկուելիք երկու պատուիրակներու ներկայու-
թեամբ, իմ տեսչութեան տակ կատարուած չինու-
թեանց մասին տեղական քննութիւն և ճարտարա-
պետական գնահատում ընելով, վանքին Տնօրէն Ժո-
ղովոյ կարծիքն առնելէ յետոյ անոնց հաշիւներն ան-
ցընել տայ վանքին տոմարներուն մէջ:

Բանաձեւը այս որոշումներուն պատճառ տուող
բաղմաթիւ նկատողութիւններ մէջ կը բերէ և ի վեր-
ջոյ կը յաւելու թէ «պատասխանատու կը գտնէ գը-
լխաւորաբար զՏէր Ղեւոնդ Վարդապետ Մաքսուտ-

եան՝ իրաց անկիրպարան վիճակին, չփոթ կացութեան ու անգոհացուցիչ արգեանց»:

Հարկ կը համարիմ ներկայիւս յայտնել խոնարհաբար թէ Պատկ. Ժողովոյդ անուամբ տրուած սոյն երկու որոշումները գլխովին կը հակառակին՝ ո՛չ միայն Քննիչ Յանձնաժողովի բացորոշ եզրակացութեանց, այլ և Ս. Երուսաղէմի խնդրոց նկատմամբ ասկէ առաջ Պոլսոյ Պատրիարքարանին տուած բոլոր որոշումներուն, ըրած բոլոր դիմումներուն և տարած բոլոր աշխատութեանց:

Ա. — Երուսաղէմի և Պոլսոյ Պատրիարքարաններուն միջեւ փոխանակուած պաշտօնագրերէն բացառյալ կ'երեւի որ՝ եթէ Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքը 1803 թուականէն առդին ինչ ինչ արգելիչ պատճառներու բերմամբ չը կրցաւ Միաբ. Ընդհ. Ժողով գումարել, սակայն ես միաբ. կանոնագրին տրամադրութեանց գլխովին համաձայն վարած եմ ելեւմտից Տեսչի պաշտօնս, ամեն ամիս մատակարարական հաշիւները Ս. Պատրիարքին ու Տնօրէն Ժողովոյն մատուցանելով, որոց վաւերացումը թէ հաշուոց ներքեւ և թէ Տնօր. Ժողովոյ ատենագրութեանց մէջ բացորոշ կը տեսնուի: Իսկ ամեն տարեգլխի ամբողջ տարւոյ հաշիւները ներկայացուած են նոյն Ժողովոյն որ յետ քննութեան Ամեն Ս. Պատրիարքին հետ համախորհուրդ վաւերացուցած է զանոնք: Այս հաշիւներուն այս տեղ քննուիլը անհրաժեշտ նկատուեցաւ և այս մասին մինչեւ իսկ Կայս. Բարեխնամ կառավարութեան դիմում եղաւ և սակայն հիմայ որ քըննութիւնք հաստատեցին իմ անպարտութիւնս, նոյն որոշումն ալ ետ կ'առնուի:

Իբրեւ լուսաբանութիւն բանաձեւին առ պս ըրած նկատողութեանց, հարկ կը համարիմ յիշել թէ

1. — 1903—4 և 1904—5 մինչեւ Յունվարի կէսը ընթացող հաշուեցուցերուն Տնօ. Ժողովոյ կողմէն չը կարենալ վաւերացուելուն պատճառները ծանօթ են Պատկ. Ժողովոյդ, զի միաբաններէն ոմանք ո՛չ թէ հաշուեպահանջութեան գովելի նախանձախնդրութեամբ, այլ պարզապէս հակառակութեամբ և շահախնդրութեամբ խնդիր հանեցին՝ որ ծագում առաւ իմ պաշտօնէս բոլորովին դուրս 1903ի Բարեկենդանի կուսումնարանով մը և իրենց անվայել արարքը չը պաշտպանելուս համար՝ Կիլիկիոյ նորընտիր Ամեն. Տ. Սահակ Ս. Կաթողիկոսն ու զիս ամբաստանեցին իբրեւ գրգռող խռովութեանց, և հետզհետէ միամիտներէ համախոհներ պատրաստելով՝ ընդվզեցան վանական իշխանութեան դէմ, խռովութեամբ լեցուցին վանքը, անարգեցին զՏ. Յարութիւն Պատրիարք և միաբանութեան ձերուանի եպիսկոպոսները, ստնակոխ ըրին միաբանական օրէնքը, մերժեցին Միաբ. Ընդհ. Ժողովոյ օրինաւոր քուէն, անաստեցին նոյն իսկ Կեդր. Վարչութեանդ. այնպէս որ Զեր Բ. Սըրբազնութիւնը իր մէկ պաշտօնագրով (25 Մարտ 1903 թուագրեալ) կը ճանաչէ զանոնք և կ'որակէ իբրեւ «յանդգնալեզու, յանձնապաստան, կրքէ մղուած, տըգեղ ու անվայել գործոց հեղինակ, նենգամիտ, իրողութիւններ խեղաթիւրող, անլուր յանդգնութեամբ բռնարարութիւն գործող, Ազգ. Կեդր. Վարչութեան անարգու, ամենաբարձր աստիճան ունեցող և Կայս. Բարեխնամ կառավարութեանէն գեր ի վեր պատուեալ եկեղեկացան մը (Տ. Սահակ Կաթողիկոսը) նախատող և անտեղի ու անպատշաճ ընթացքով զՏ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքն յանիրաւի ամբաստանող» ևն ևն մակդիրներով: Այս հռչակաւոր գրութիւնէն յետոյ էր որ հաշուոց խնդիր մէջ տեղ ձգուեցաւ, և մի

կողմէն զիս ամբաստանեցին իրրեւ հաշուեխոյս ու զեղծանող անագին գումարներու և միւս կողմէն Տ. Սահակ Ս. Կաթողիկոսը լրագրական հրապարակին վրայ զրպարտեցին՝ թանկագին Աւետարանի մը անգոյ խնդրով։ Ու այսպէս հետզհետէ ընդլայնեցին ու տարածեցին իրենց զրպարտութիւններն ու մուրերը միաբանութեան ամենէն կարեւոր անդամոց վրայ, որոնք չէին ընդունած համակերպիլ իրենց շահախնդիր ձեռնարկներուն։ Ահա այս միաբանք ո՛չ պատրիարքական իշխանութիւն թողուցին, ո՛չ Տնօրէն ժողովոյ գործելու ազատութիւն և ո՛չ ալ ինձ կարելի ըրին օրինաւորապէս ղեկավարել ինձ յանձնեալ տեսչութիւնը, անանկ որ 1903 Դեկտ. 3ին բոլորովին ըմբոստանալով Տնօ. Ժողովին դէմ, անկէ վերջ ուղղակի Պատրիարքական տնօրէնութեամբ եղած են գործերը և վճարումները և հետեւաբար այս եղանակաւ կատարուած իրողութեանց մէջ բնաւ մատնակցութիւն չ'ունիմ և ոչ պատասխանատուութիւն։ Այս ամեն եղելութիւնք ժամանակին արդէն գրուած ու տեղեկագրուած են Ազգ. Պատրիարքարանին թէ՛ Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքի և թէ՛ միաբանութեան լուրջ մեծամասնութեան պաշտօնագրերով ու հանրագրերով, որք սակայն բոլորովին մոռացութեան տրուած կամ անտես առնուած են։

2. — Ըստ միաբանական կանոնագրի (յօդ. 32) Տնօ. Ժողովը իր ժամա՛յակի գործառնութիւնները քննելու պաշտօնն ունի և անոնց մասին ինքն իրրեւ համարտու կը ներկայանայ Միաբ. Ընդհ. Ժողովին, մինչդեռ 1903—4 և 1904—5 տարիներու գործառնութիւններն ու հաշիւները ներկայիս չեն վերաբերիր այլ նախորդին, որոյ անդամոց մեծ մասը վախճանած են, և ըստ օրինի չը կրնար անոնց քննիչն ու

համարատուն ըլլալ։ Հետեւաբար քննութիւնք կը կատարուին բացառիկ կերպով, ինչ որ Կեդր. Վարչութիւնը ինքն իսկ որոշեց կատարել և կատարեց. սակայն այժմ այս որոշումն ալ ետ կ'առնուի։

3. — Դիտել արժան է որ երբ ես 1903ին խնդրած էի Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքէն Միաբ. Ընդհ. Ժողով գումարելով նախ հաշիւներու խնդիրը վերջացնել և ապա լուսարարապետի ընտրութիւն ընել, այժմու հաշուեպահանջ կոչուող միաբանները ընդգլխացան և յաջողեցան զՊատրիարքն համոզել տաճգելու հաշուոց վաւերացման գործը իրրեւ անկարեւոր ու անմիջապէս լուսարարապետի ընտրութիւնը կատարել, յորում կը յուսային համախոհներէն մէկը կոչել այդ պաշտօնին և այդու իրենց նպատակը իրագործել, սակայն մեծամասնութեան քուէն իրենց հակառակ ելաւ, և այս անյաջողութեան հետեւանքն եղաւ հաշուոց խնդիրը արձարծել, ինձ դէմ ուղղելով իրենց յարձակումները, առանց նկատողութեան առնելու թէ ես իմ ելեւմտից Տեսչի պաշտօնիս մէջ Ս. Պատրիարքին և Տնօ. Ժողովին պատասխանատու էի և այդ պարտականութիւնը արդէն կատարած էի՝ ժամանակին ներկայացնելով վանական բոլոր հաշիւները։ Իսկ Կեդր. Վարչութիւնը, որ ի սկզբան անհամամիտ էր հակառակորդներուս, որ տակաւ մոռցաւ նախընթաց խռովութիւնները, իր յանդիմանական գրերն ու հռազդերը և լուսարարապետի խնդիրը, ու կարծեց թէ՛ հաշուէ խոյս կուտամ, թէ՛ Պօլիս գալ չ'էի ուզէր, մինչդեռ հակառակ իմ փափաքանաց Տ. Յարութիւն Սրբազան Պատրիարքն էր որ կը մերժէր. ինչ որ իր պատճառներով գրեց պատկ. վարչութեան 1903 Օգոստոս 28 նամակաւ։ Դժբաղդաբար Կեդր. Վարչութիւնը

օր ըստ օրէ հակառակորդացս աղմուկներէն ազդուելով յառաջ գնաց մինչեւ բարեխնամ կառավարութեան առջեւ ամբաստանել զիս իբր անաստող Պատրիարքական իշխանութեան ու կայս. իրատէ անգամ ստացաւ զիս բերել տալու, որպէս զի հաշիւները հոս քննուին: Բայց հիմա այս ամէնը մոռացութեան տըրուած են, մինչդեռ անշուշտ բարեխնամ կառավարութիւնն ալ կըսպասէր այս քննութեանց վախճանին, քանի որ ինքն իսկ հրամայած էր որ հաշիւներն այս տեղ քննուին ու վերջ տրուի անոնց առթիւ յարուցեալ խնդիրներուն:

4. — Հաշուեպահանջ կարծուածներու խնդիրը նախ մատակարարութեան 10ամեայ հաշուոց մասին էր, և ի վերջոյ երբ անոնց մէջ աւետուեցաւ իմ անպատասխանատուութիւնս ու կանոնաւորութիւնս, մէջտեղ հանեցին նոր շինութեանց հաշուի խնդիրը, որ թէեւ Տնօրէն ժողովոյ որոշմամբ և Պատրիարքի հաւանութեամբ ուղղակի իմ պատասխանատուութեանս ներքեւ՝ վանքի հաշուոց հետ չը խառնելու և չը չըփոթելու պայմանաւ ինձ յանձնուած էր, սակայն ամեն ատեն նոր չէնք մը ամբողջանալուն՝ անոնց հաշիւը ներկայացուած է ժամանակին Տնօրէն ժողովոյն և գոհունակութեամբ ընդունուած, ինչ որ կը հաստատեն արձանագրութիւնք. անանկ որ, միայն վերջին մէկ երկու մասնաւոր շինուածոց և կալուածական առկախ գործողութեանց շարունակելի, հաշիւներն էր որ կը մնային, սպասելով տարողջացման, և որոց գումարը հազիւ 4—5000 ոսկեոյ կը յանգի. ասոնց հաշիւն ալ, մանաւանդ արդիւնքը կար որ կը մնար, և 1905ի վերջերը պիտի փակուէր ու ներկայացուէր: Արդ այս ամեն հաշիւ ու խճճմանք այստեղ մանրակրկիտ քննութեան ենթարկուեցան Պատկ.

Ժողովոյդ մէջ աթոռ ունեցող վստահելի և նոյն իսկ հակակիր անձնաւորութեանց միջոցաւ: Եթէ ժողովդ անոնց խիստ քննութեան արգեանց վրայ համոզում գոյացուց, այլևս ի՞նչ հարկ կար նոր քննութեան կամ վաւերացումի համար զանոնք յերուստղէմ վերագարձնելու. իսկ եթէ ինքզինքն առ այժմ անձեռնհաս համարեց այդ քննութեանց և հետեւաբար զգուշացաւ համոզում գոյացնելէ, այն ատեն անբացատրելի կը մնան բանաձեւ—որոշումին մէջ նշանակուած խել մը նկատողութիւնները որոցմով կը քննադատուին շատ մը գործառնութիւններ, որպիսիք են, 1. — Աղեքսանդրիոյ գետինն հապճեպ վաճառումը և այդ առթիւ տեղի ունեցած ծախքը. 2. — Տսկ. պարտքի քանակը. 3. — Ելմտացոյցի կարծեցեալ անգոյութեան հետեւանօք անկանոնութեանց գործուած լինելը. 4. — Վանքին հին ու նոր պարտքերու վճարման համար ձեռք առնուած միջոցները. 5. — Նոր շինութեանց օրինաւոր հաշուեցոյցերու պակասութիւնը. և այս ամենուն մէջ գլխաւոր պատասխանատու զիս համարելը:

Այս նկատողութեանց ի պատասխանի կը յայտնեմ թէ՝ Աղեքսանդրիոյ գետինը ո՛չ թէ հապճեպ ու գաղտագողի, այլ բազմամեայ քննութիւններէ ու հետապնդումներէ յետոյ՝ երկար խորհրդակցութիւններով ու բանակցութեամբ, յայտնի ու որոշ սակարկութիւններով և օրինաւոր գործողութեամբ կատարուած է, որ ունի իր յատուկ արձանագրութիւնը. վաճառման հրամանները, փոխանորդագիրը, արտօնագիրը Ս. Պատրիարքէն տրուած են Տ. Վահրամ Վարդապետին և ո՛չ ինձմէ: Իսկ վաճառման ծախքը իբր 1800 ոսկի ներկայացնելը բոլորովին սխալ է, բաւական էր հարեւանցի ակնարկ մը նետել նոյն

գումարին մանրամասնութեանց վրայ՝ մտքերը շփոթեցնող այդպիսի յայտարարութիւն մ'ընելէ առաջ և պիտի տեսնուէր թէ գօմիսիօն և վաճառման ծախքը միայն 748 ոսկի է և ոչ աւելի: Գալով վաճառման արժէքին և յարակից նկատողութեանց, պէտք է գիտնալ թէ՛ նոյն գետնին կից տեղւոյն եկեղեցւոյն պատկանեալ կալուածն ալ տեղւոյն պաշտօնական մարմնոց կողմանէ միեւնոյն ժամանակ միեւնոյն գնով ու պայմաններով միեւնոյն ընկերութեան վաճառուած է: Նոյն գետնի վաճառման մասին եղած միաբանական խմբմանքները վաճառումէն երեքուկէս տարի վերջը սկսան Տ. Վահրամ Վարդապետի լուստարարապետ ընտրուելէն յետոյ և այդ առթիւ, որ առեւ գետններու արժէքներն ալ սկսած էին յարձրանալ յիշեալ քանքերէ: Իսկ միւս նկատողութիւնք ցոյց կուտան թէ խնդիրն ըստ արժանւոյն լուստրանուած է՝ Պատկ. Ժողովոյդ, զի տակաւուր պարտուց քանակը հաստատուած է Ս. Պատրիարքով ու Տնօ. Ժողովով. վանքը միշտ իւր ելմտացոյցը ունեցած է, առանց որոյ մատակարարական վարչութիւն արդէն անկարելի կ'ըլլայ: Նոր շինութիւններէն գրեթէ պարտք մը է՝ մնացած վանքին և վերջապէս անոնց հաշիւներն ալ քաղուած են ո՛չ թէ ցիր ու ցան թղթերէ, այլ վանական պաշտօնէից ձեռքով բռնուած հաշուետետրերէ, որք ժամանակին արդէն ներկայացուած էին Տնօ. Ժողովին և զորս ներկայացուցած էմ նաեւ Քննիչ Յանձնաժողովին, պատրաստելով ու կազմելով հետգնետէ յատուկ հաշուեցոյցեր, ցուցակներ ու ընդարձակ բացատրութիւններ՝ ըստ պահանջման պատուարժան յանձնաժողովին ի դիւրութիւն: Հարկ կը համարիմ ըսել նաեւ թէ՛ այս շինութեանց մէջ գրամական ամեն գործառնու-

թիւնք, գնմունք ու վճարմունք նոյն պաշտօնէից ձեռքով եղած են և ես միայն վերին հսկող, կարգադրող և դրամի հայթայթիչ գտնուած եմ: Ուրեմն բանածե—որոշումէն այս սխալ նկատողութիւնները չեն կրնար հիմ կազմել իմ հաշուական գործառնութիւններս քննադատելու և զիս դատապարտելու, որ ո՛չ մի օրէնքով ներելի կրնայ ըլլալ, երբ մանաւանդ Պատ. Ժողովդ ինքզինքն անձեռնհաս ևս գրտնելով՝ այս անգամ ալ հաշուոց ու գործառնութեանց քննութիւնն ուրիշի կը յանձնարարէ:

5 — Գալով այն նկատողութեանց որ հիմնուած կը ցուցուին Միաբ. կանոնագրին 31էն 34 և 50, 51, 8 յօդուածներուն վրայ, անոնք արդէն սկզբամբ ի գործադրութեան եղած են, զի ամեն կարեւոր ելեւմուտք, շինութիւնք, փոխառութիւնք Տնօրէն Ժողովով և Ս. Պատրիարքի հրամանաւ կատարուած են: Իսկ իմ պաշտօնավարութիւնս 25 տարի իբրեւ անգամ կամ առեւապետ Տնօր. Ժողովոյ և Տեսուչ Ելեւմտից՝ ոչ թէ իմ կամքով ու յօժարութեամբ այլ Ս. Պատրիարքի որոշ հրամաններով և Միաբանական Ժողովոց քուէներով ու անդիմադրելի թախանձանքներով եղած է, ամեն անգամ վերընարուելով և ո՛չ թէ անընդհատ շարունակելով և այս գանցառութիւն ոչ միայն իմ պաշտօնիս այլ ուրիշ պաշտօնէից, մանաւանդ կարեւոր պատասխանատուութիւն ունեցող պաշտօնէից նկատմամբ ալ տեղի ունեցած է, որուն պատճառը յատկապէս արձանագրուած է Տնօր. Ժողովոյ արձանագրութեանց մէջ նոյն կանոնագրի ի գործադրութեան դրուելու պահուն իսկ, երբ փորձառարար հարկ տեսնուած է շեղում ընել անկարեւոր տրամադրութենէն, և որուն պատասխանատուութիւնը նոյն ինքն Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքն

ինքն ստանձնած է իբր Գահակալ Ս. Աթուռն, պետ Միաբանութեան և պատասխանատու առաջի Ազգին և Կայս. բարեխնամ կառավարութեան: Թէև միւս կողմէն միեւնոյն կանոնադրի տարբեր յօդուածոց մէջ (յօդ. 28, 40) համարատու անդամներ նշանակած է Տնօր. Ժողովին մէջ, և (յօդ. 53) ելեւմտից Տեսչի ներկայութիւնն անհրաժեշտ դատած է ի խորհրդակցութիւն՝ Տնօ. Ժողովոյ մէջ լինելիք ամեն ելմտական տնօրէնութեանց ու հաշուական գործառնութեանց, և այս՝ շատ բանաւոր պատճառաւ, որովհետեւ անհրաժեշտ է, որ Տնօրէն Ժողովը ելմտական որ և է տնօրինութիւն մը ըրած Ժամանակ կատարելապէս տեղեակ ըլլայ վանուց ելեւմտական վիճակին: Բաց յայտմանէ ելեւմտից Տեսչին, ինչպէս կը կարծուի, ծախքի և հասոյթի որ և է մասնաւոր գործառնութիւն և հետեւաբար ուղղակի պատասխանատուութիւն յառաջ բերող գործ մը չունի, այլ իր պաշտօնը ընդհանուր վերահսկողութիւն մ'է և միայն ընդ որ պաշտօնէից հաշիւները կը ստանայ Ս. Պատրիարքին միջոցաւ, իւր հաշուակալին հետ կը բաղդատէ, կը քննէ գործիք ու ժողովին կրօնականացնէ և ապա տօմարներուն մէջ ոնցընել կուտայ. գանձումներն ու վճարումները պաշտօնէից ներկայացուցած հաշուեցոյցներուն կամ հաշուեհտարներուն վրայ կը կատարէ հրամանաւ Ս. Պատրիարքին կամ որոշմամբ Տնօրէն Ժողովին և մատուցի հաշիւը կը գրուի հաշուակալին ձեռօք ու ամսէ ամիս կամ պարբօրաբար մանրամասնօրէն կը քննուի Տնօրէն Ժողովին մէջ ու կը բաղդատուի ստացագրոց և պատկանեալ հաշուոց հետ և այնուհետեւ կը վաւերացուի: Միեւնոյն եղանակաւ կը քննուին տոկոսաւոր փոխառութեանց բոլոր գործառնութիւններն, որք իրենց յատուկ արձանագրու-

թեան տետրակն ունին և արդէն ամեն գործողութիւն Ս. Պատրիարքին և ելեւմտից Տեսչին փոխադարձ ստորագրութիւնները կը կրէ իբր միմեանց հակակշիռ կամ գոնթրու: Ահա այսպէս կրկնակ հակակշիռներով կատարած են իմ ձեռքովս եղած ամեն գործ և հաշիւ:

Հրատարակեալ բանաձևը քննադատելով իմ պաշտօնավարութիւնս՝ գոյացեալ 32,627 Օսմ. ոսկւոյ պարտուց պատճառ կը ցուցնէ յոռի մատակարարութիւնս, և այս ամենը կ'ընէ առանց մանրամասնօրէն քննելու, և առանց Քննիչ Յանձնաժողովէն կամ գոնէ ինձմէ հարկ եղած բացատրութիւնները ուզելու. որով կը յանգի այնպիսի եզրակացութեան մը, որ երբեք համապատասխաներ իրաց վիճակին: Որովհետեւ 1. Կ'ենթադրէ թէ 12 տարուան միջոցին արժեթուղթերու և կալուածոց վաճառումներէ և բացառիկ նուիրատուութիւններէ գոյացած մեծաքանակ գումարներ առնուելէ ու գործածուելէ յետոյ, տակաւին 1905 Ապրիլ 30ին վանքը 32,627 Օսմ. ոսկւոյ մնացորդ պարտք մը ունի, որուն 14,034 Օսմ. ոսկին տոկոսաւոր, մինչդեռ իրական պարտքը միայն վերջին 14,034 Օսմ. ոսկին է, իսկ յիշեալ 32,627 Օսմ. ոսկւոյ գումարէն մնացորդ 18,593 ոսկին պարզապէս տոմարական գործողութեանց, այն է, պարտական և պահանջող հաշիւներու տարբերութիւնն է, զոր կը կազմեն նոյն իսկ արժեթղթերու և կալուածոց վաճառումներէ և բացառիկ նուիրատուութիւններէ գոյացած գումարները. հետեւաբար անտեղի էր մտքերը անբեկիւլ այդպիսի սխալ առարկութեամբ: 2. Տոկ. Պարտուց 14,034 Օսմ. ոսկւոյ գումարին ալ ես պատասխանատու չեմ, վասն զի ելեւմտից Տեսչութեան պաշտօնս թողած Ժամանակս, 1905 Յունուար 13ին,

տոկ... պարտքը 12,000 ոսկի էր միայն, մինչև Ապրիլ 30 տեղիք չկար նոր պարտք ստեղծելու, այլ ընդհանրապես պէտք էր պակսեցնել, որովհետև այդ միջոցին կը գանձուին ուխտաստրական և կալուածական գլխավոր հարկերը. որոնց հետ խառնած են նաև նոր շինութեանց վերաբերեալ եկամուտները, որք ոնոնց պարտքին յատկացուած էին բացարձակապէս. Բաց յայցսնէ 1900էն վերջը, երբ տոկ պարտքերը վճարուած էին, նոր տոկ պարտուց գոյացման դիմագրած էի և բողոքներս կրկնած, ինձ ձայնակից եղած էր Տնօրէն Ժողովն ալ, սակայն ոչ գիմագրութեամբս, բողոքներովս և խնայողութեան ու ելմտացոյցի պահպանութեան համար ըրած ձեռնարկներովս էր, որ թշնամութեանց առարկայ եղայ: 3. — Կալուածական նոր շինութեանց հաշուէն գոյացած շուրջ 10,000 ոսկեոյ պարտքը քննադատելի հանգամանք մը չունի բնաւ. վասն զի բաց պարտք մը չէ, և մինչև 1903 Դեկտ. պիտի վճարուէր, եթէ իրաց վիճակը չը փոխուէր և ամեն բան հակառակորդներուս թշնամութեանց չը գոհուէր: Նոյն գումարէն միայն 5556 ոսկին էր նոր շինութեանց մնացորդ պարտքը, որուն դէմ 1903ին գանձելի կանխիկ և ապառիկ վարձքերու 5701 ոսկիի գումար մը կար: Իսկ մնացեալ 4500 ոսկեոյ մօտ գումարին փոխարէն 4700 ոսկեոյ նոր գնեալ կալուածներ կան որոց գումարը պիտի կրնար վճարուիլ մեծ արտէն վաճառելի մասի մը փոխարժէքով, որ խափանուեցաւ սակայն ներքին շփոթութեանց պատճառաւ: Այնու ամենայնիւ նոյն իսկ նոր շինութեանց երկու տարւոյ եկամուտներով ալ կարելի պիտի ըլլար հատուցանել զայն, այնպէս որ ներկայ 1906 տարւոյն վերջը այլ ևս այդ հաշուէն բնաւ պարտք չը պիտի

մնար. և յաջորդ տարիէն սկսեալ նոր շինութեանց պատկանեալ 2500 ոսկիի տարեկան եկամուտէն կենդանի միաբանից բաժինը հանելով մնացորդ 2000 ոսկիի տարեկան նոր եկամուտ մը պիտի մտցուէր վաւերաց ընդհանուր մատակարարութեան ելմտացոյցին մէջ:

Բանաձեւը իմ վայելած 25 ամեայ անտահման վստահութիւնը յիշելով՝ կ'ակնկալէ ինձմէ նախանձախնդրութիւն համարատուութեան կանոնաց անթերի գործադրութեան յօրինակ այլոց և յօգուտ Ս. Աթոռոյ: Այս մասին ունեցած ակնկալութիւնը որչափ որ պատիւ կը բերէ ինձ, այնու ամենայնիւ առիթ մը չէր կրնար ընծայել իրենց զիս դատապարտելու, առանց մեր ներքին վիճակն ու գործոց ընթացքը յաւուստմասիրելու: Ես կրնամ վստահացնել ու հաստատել թէ ես չեմ պատասխանատու իրաց այդ վիճակին, ես իմ պարտաւորութիւնէս ստեղծելի կատարած եմ, ամբողջ ժամանակս, կեանքս, առպարէզս զոհած եմ Ս. Աթոռոյ շահերը պաշտպանելու, անցելոյն գործերը մաքրելու, ներկայն բարեկարգելու և ապագան օրգանավելու, և գոհ եմ որ նպարդին չմնացին ջանքերս, և եթէ 1903ին ներքին խռովութիւնները սահմանափակուէին, ինչպէս կը փափագէր նայն ինքն Տ. Յարութիւն Պատրիարք, այսօր Երուսաղէմի Ս. Աթոռը անհամեմատ բարձրութեան և յաջողութեան մէջ պիտի գտնուէր: Անուրանալի է թէ ներկայ ելմտական և տոմարական դրութեան հիմնադիրն ու գործադիրը ես ինքս եղած եմ, հակառակ անթիւ դժուարութեանց: Քննիչ Յանձնաժողովը իւր քննութեամբ համոզուեցաւ այս ամենուն և իր տեղեկաւ գրով վկայեց: Եթէ իմ ելմտական կանոնաւորուողութիւնս, անվատ յարստութիւնս և ի գործ դրած

միջոցներս չըլլային, տոկոսաւոր պարտքը մեծ համեմատութիւններ պիտի ստանար, այնպէս որ Աղեք-սանդըրիոյ կալուածին վաճառմամբ ալ չպիտի կրնար վճարուիլ, ընդ ամենը 25 ամեայ պաշտօնավարութեանս միջոցին տուեալ հաշիւը, կանգուն չէնքերը և գտնուած արձանագրութիւնք և տոմարք ցոյց կու տան թէ՛ Ս. Աթուոյ յերուսաղէմ և ի Յոպպէ 1880ին ունեցած կալուածները այսօր միայն տարեկան 1500 ոսկւոյ հասոյթ պիտի տային, մինչդեռ 1905 թուականին մինչև 6000 ոսկւոյ բարձրացած են, ինչ որ մանրամասն ցուցակներով և տետրակներով ներկայացուցած եմ Քննիչ Յանձնաժողովին, բայց այս ամենը բնաւ նկատողութեան տանուած չեն Պատկ. Ժողովոյդ կողմանէ:

Այս բանաձեւը՝ իրոց անկերպարան վիճակին, չփութ կացութեան և անգոհացուցիչ արդեանց յանրաւի զիս գլխաւոր պատասխանատու ցոյց տալէ յետոյ, գիտնալով որ այժմ օրինական մեծամասնութիւնը կազմողներն հալածուած և ցրուած են, իսկ սակաւաթիւ հակառակորդներս ապօրէն միջոցներով ստուարացած մեծամասնութիւն կը կազմեն, այն տեղ կը դրկէ իւր կատարած քննութեանց արդիւնքը տեսակ մը վերաքննութեան կամ վաւերացման կնիքարկելու կամ աւելի ճիշդ վերջնական վճիռը իմ հակառակորդներուս դատաստանին կը յանձնէ. ինչ օրէնքով արդեօք, և ինչո՞ւ ուրեմն այս երկամեայ աշխատութիւններն ու ձգձգումները ի զուր զբաղեցուցին այս տեղ Պատկ. Վարչութիւնդ ալ, Քննիչ Յանձնաժողովն ալ, զիս ալ և պարտաւ տեղ ժամավաճառ ըրին: Կը յիշէ անշուշտ Պատ. Վարչութիւնդ որ հաշուական խնդրոյն մասին արդէն ինձ դէմ եղած ամեն տեսակ գրութիւն, հաշիւ և ամբաստանութիւն պատ-

րաստ ունենալով հանդերձ, իմ գալէս վերջը պէտք տեսած էր նոր և մանրակրկիտ հարցաբանով մը Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքէն մանրամասն տեղեկութիւններ և դիտողութիւններ պարունակող ընդարձակ տեղեկագիր—տոմար մը դրկուած էր: Այնուհետեւ այդքանով ալ չբաւականանալով՝ յատուկ մարդ դրկուած էր զեղծումները մատնանիչ ընելու համար: Ղրկուած անձը, որ արդէն ժամանակին հաշուակալ եղած էր, ներկայ հաշուակալին հետ ամեն տոմար քննած ու ինձ դէմ եղած բոլոր փաստերը պատրաստ ունէր ի ձեռին, զորս առիթ ունեցաւ պարզելու Քննիչ Յանձնաժողովին. իմ տուած բոլոր հաշիւներս անոր տրամադրութեան տակ դրուեցան, որ օրինակեց զանոնք, երեսուղէմ գրկեց, դիտողութիւններ և տեղեկութիւններ ստացաւ, հոս ալ քննեց և քննել տուաւ և իր դիտողութիւնները ներկայեց Քննիչ Յանձնաժողովին յանուն Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքի: Այս ամենը կատարուելէն վերջը այլ ևս ո՞րպիտի դիտողութեանց պիտի կնիքարկուին արդեօք և ի՞նչ բաղդատական կամ տեղական քննութեանց բովէն պիտի անցնին: Արդարեւ ոչ մի քննութեանէ կամ հաշուէ խոյս տուած չեմ և չեմ տար. բայց միայն պէտք է որ անոնք արդարութեան օրինաց պայմանին մէջ կատարուին: Մինչդեռ բանաձեւին մէջ առաջարկուած միջոցը ոչ մէկ բանաւոր և արդար պատճառ մ'ունի, որովհետեւ սխալ է այն առարկութիւնը թէ ցան և ցիր թղթերու վրայ կազմուած է հաշիւը, որք կանոնաւոր հաշուեցոյցներ են. իսկ բուն ծախքերը եղած են պաշտօնէից ձեռօք, որոց ներկայացուցած հաշուետւոյններու վրայ ըրած եմ վճարումները, ինչպէս կ'ըլլայ մատակարարութեան բոլոր հաշուոց համար, և այդ ամենը ներկայացու-

ցած եւմ Տնօրէն ժողովին՝ շինուածանիւթոց հայթայթիչներու հաշուեցոյցներու հետ, որ պահուած կը մնան: Նոյն հաշուեհատները ցոյց տուած եւմ նաեւ Քննիչ Գանձնաժողովին: Եթէ տարիներով առաջ քննուած և ընդունուած հաշիւները վերստին քննել ձեռնարկուի, այն ատեն հարկ կ'ըլլայ նախ վերաքննել բոլոր պաշտօնէից հաշիւները, և անոնցմէ ստացագրեր պահանջել ամեն բանի համար, և նոր քննութիւններ կատարել իրենց ձեռք եղած շինութեանց և նորոգութեանց համար: Բանաձեւը կը շփոթէ նաեւ իմ դերս նոր շինութեանց հաշիւներուն մէջ, ուր վերին հսկողն ու համարառուն էի և ոչ թէ համարատուն, և այդ եղանակաւ ստացած եւմ անոնց հաշիւները ու վճարած, այժմ անբնական է անոնցմէ նոր ստացագրեր պահանջել և ներկայացնել: Իսկ ճարտարապետական քննութիւն կատարելու իրաւունք ունենալու համար, պէտք էր որ նոյն շինութիւնները կանխաւ որոշեալ և ճշգրտաւ պայմանագրով և կանխիկ դրամով, այսինքն կապալով ինձ տրուած ըլլային: Բայց այդ պարագային ալ պէտք կ'ըլլար շէնքը որոշեալ պայմանաժամին աւարտելով յանձնած ժամանակս կատարուէր այդ քննութիւնը, և ոչ թէ 7—10—15 տարիներ վերջը, երբ արդէն ժամանակին հաշիւները քննուած և ընդունուած էին:

Այնու ամենայնիւ 1904ին ընդհ. տեղեկագիր մը պատրաստել ձեռնարկած ժամանակս՝ փափաքելով գիտնալ թէ՛ ի՞նչ կարծէր մեծ օթէլի ամբողջ շէնքը, փորձառու ճարտարապետի մը յանձնարարած էի մանրամասն քննութեամբ գնահատութիւն մ'ընել առանց յայտնելու իրեն թէ քանի՞ով ելած էր այն: Ծարտարապետին ներկայացուցած գնահատական մանրամասն հաշուոյն համագումարը 539,981 ֆրանգի կը

յանգէր, մինչդեռ շինութեան բուն ծախքը 400,000 ֆրանգէն ալ չատ պակաս եղած էր. թէ և կոտուցուած ժամանակ 600,000 ֆրանքի կը գնահատուէր քաղաքին մէջ: Այս գնահատական տեղեկագիրը նոյն շէնքին համար իմ պատրաստած ընդարձակ տեղեկագրիս հետ ներկայացուցած էի Քննիչ Գանձնաժողովին, որ զանոնք ալ տեսնելէ յետոյ իր գնահատումներն ըրաւ շինութեանց տարածութեան վրայ կանգունի հաշուով ու գոհացուցիչ գտաւ: Գալով նոր շինութեանց շահարկութեան խնդրոյն, անոնք ոչ թէ միայն 4—5⁰/₁₀ շահ կ'արտադրեն, ինչպէս կը կարծուի, այլ 7¹/₂ ⁰/₁₀ միջին շահ մը կ'ապահովին, որուն մանրամասնութեանց ցուցակները արդէն տուած եւմ Քննիչ եւ Ատենապետաց Գանձնաժողովներուն:

Ներուի ինձ յիշել նաեւ որ Քննիչ Գանձնաժողովի տեղեկագիրը բաժնուեցաւ բոլոր ժողովականաց, որպէս զի նախապէս ուսումնասիրեն եւ իրենց կարծիքը հաղորդեն. սակայն առանց այդ կարծիքները հաւաքելու, նոյն իսկ առանց կարեւորութիւն տալու կրօն. ժողովոյ ատենապետ Տ. Մեսրոպ Ս. Արքեպիսկոպոսի գրաւոր յայտարարութեան, որով յայտնած էր իւր կարծիքը ի նպաստ տեղեկագրի եղբակացութեանց, յանկարծ այս բանաձեւը մէջ կը բերուի եւ կ'արժանանայ ժողովոյդ հաւանութեան:

Եթէ միայն անձիս խնդիրը ըլլար, թերեւս լըռէի ինչպէս ցարդ լռեցի. բայց տաւելապէս կայ Ս. Աթոռոյ եւ ընդհ. միաբանութեան շահը. անմիջ միաբաններ կան որ իմ անունով չարչարուած, հալածուած են. երկու տարուան մէջ լվանքը տասը հազար ոսկիէն աւելի նոր պարտք գոյացուց եւ այսօր ընթացքով անկարելի չէ որ քիչ ատենէն անհնարին համեմատութեան մը հասնի այն: Սակայն այս ամենը ան-

տես կ'առնուէին բանաձեւին մէջ և ամէն անկարգութիւն հաշուական պատրուակին տակ սքողած, անոնց հեղինակները արդարացնել կը փորձուի: Հիմակ ալ անոնք են որ իբր ամեն իրաւանց տէր կը նկատուին, իսկ բազմամեայ աշխատուոր միաբաններ կը մերժուին ու կը հալածուին. անցեալն ումբողջ կը դատապարտուի յանձին Ղեւոնդ վարդապետ Մաքսուտեանի, իբր թէ փակէ առաջ հ'ս միայն եղած ըլլայի միաբանութիւն, Տնօրէն Ժողով, Պատրիարք վերջապէս բացարձակ իշխան, եւ միւսները ինձ կոյր գործիքներ. յանուն եւ ի պատիւ միաբանութեան եւ իր Ամեն. նախագահին կը մերժեմ այդպիսի գաղափար: Քստեալ հինգ տարի անտահման վստահութիւն վայելել ո՛չ միայն Պատրիարքներէն, այլ եւ Տնօ. Ժողովներէն (որոց անդամակցած են Տ. Սահակ Ս. Կաթողիկոսի եւ հանդուցեալ Իսահակ, Ներսէս, Երէմիա, Ասատուածատուր եւ Մամբրէ Արքեպիսկոպոսներուն նման փորձառու եւ բանգէտ անձնաւորութիւններ) եւ ամբողջ միաբանութիւնէն, արդարեւ վայրտապար չէր կրնար ըլլալ: Բանաձեւը ամբողջ ինքքն իրեն կը հակասէ. զի եթէ կար յերուսաղէմ Պատրիարք և Ժողով, ուրեմն անիրաւ է ինձ վերագրել ամեն պատասխանատուութիւն. իսկ եթէ ոչ, անտեղի են ուրեմն վերջին եղրակացութիւնները, որովք խնդիրը նորէն կը վերադարձուի Ս. Պատրիարքին Միաբանական Ժողովոյ դատաւարանին:

Կուգամ ուրեմն խնդրելու Պատկ. վարչութիւնէդ, որ հաճի անգամ մ'եւս նկատողութեան առնուլ նոյն բանաձեւը, բաղդատել զայն Քրիստի Թանձնաժողովի տեղեկագրին և Պատրիարքարանի դիւանատան մէջ դիզուած բազմաթիւ գրութեանց հետ, որով ալն յայտնի պիտի տեսնուին այս խնդրոց ընթացքին մէջ

տիրող հակասութիւնները, որք կը յանգին այնքան անճիշդ եզրակացութեանց: Մինչդեռ ես պատրաստ եմ առաջի աշխարհի ապացուցանել թէ՛ քառասնամեայ միաբանակցութեան միջոցին ամեն անձնութիւն թեմաք բոլոր բազմահոգ խնդիրներուն մէջ աշխատութեանց և արգենաց մեծ բաժինը ունեցայ. եւմտական գործոց մէջ՝ դրամական կատարեալ հաստատութեամբ մեծամեծ չափեր իրականացուցի և Ս. Աթոռոյ վարկը անց'ելոյն մէջ նմանը չտեսնուած աստիճան բարձրացուցի, օգտելով վաւեր իմ ձեռնբեցութեամբս նորաչէն միժարժէք կալուածներով: Հետեւաբար իրաւունք կը զգամ բողոքելու կողմեալ բանաձեւին դէմ և խնդրելու Պատկ. վարչութիւնէդ, որ այս ամենը անաչառութեամբ նկատողութեան առնուին, և ինձ հանգէպ արգարտէթեամբ և Ս. Աթոռոյ վստանգեալ շահուց հանպէպ հեռատեսութեամբ վերաբերուի, որով կարելի պիտի ըլլայ վերահաստատել վստուց մէջ կարգ և օրէնք խաղաղութեամբ և առաջըն առնել տպագայ մեծագոյն չարեաց և ծանրագոյն հետեւանաց:

Գրիս երկարութեան համար Բ. Արքազնութեանդ ներողամտութիւնը հայցելով մատչեմ ի համբոյր Ս. Աջոյդ

ՂԵՒՈՆԴ ՎՐԴ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

2 Ապրիլ 1907, Կ. Պոլիս

Պ Ա Տ Ճ Է Ն

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր,
Նախագահ Պատկ. Սառն Ժողովոյ
Ազգ. Կեդր. Վարչութեան

Ս. Երուսաղէմի հաշուական խնդրոյն առթիւ Պատկ. Սառն Ժողովոյ անուամբ հրատարակեալ բանաձեւ — որոշումի պարունակութեան մասին՝ Նախ Մարտ 23 թուականաւ համառօտ բողոքագիր մը և նոյն Ապրիլ 2 թուականաւ ընդարձակ դիտողագիր մը մատուցած էի Պատկ. Ժողովոյ, խնդրելով որ խղճամիտ նկատողութեան արժանացնէք զայն:

Յիշեալ դիտողագրովս մատնանիչ ըրած էի այն սխալներն ու հակասութիւնները, որոց վրայ հիմնուած էին նոյն բանաձեւին նկատողութիւններն ու եզրակացութիւնները, որք երբեք չէին համաձայնիր իրաց իսկական վիճակին, և որք կը հակասէին վարչական հաշուեքներն Յանձնաժողովոյ քննութեանց և եզրակացութեանց, ինչպէս նաև սկիզբէն ի վեր երկու Պատրիարքարանաց միջեւ փոխանակուած բազմաթիւ գրութեանց: Այլ սակայն տեսնելով որ արդար բողոքներս և օրինական դիտողութիւններս նկատողութեան չեն առնուիր, և ընդհակառակէն թէ՛ աստ և թէ՛ Երուսաղէմ ամեն միջոց ի դուրս կը ղրկուի յայտնուած ճշմարտութիւնը խափանելու և անբռնարարելի իրաւունքներս կապտուած պահելու, պարտաւորեցայ ներկայիս կրկնել արդարացի բողոքներս և արդարութիւն պահանջել, յիշեցնելով օրինական հետեւեալ գլխաւոր դիտողութիւններս:

Ա. — Ձեր Բ. Սրբազնութեան առ իս ուղղած 1903 Մայիս 18 պաշտօնագրին համեմատ, իմ պաշտօնս էր Երուսաղէմի վանական հաշիւները ներկայացնել ի դիմաց Ամեն. Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքին և Նորին իսկ յանձնարարութեամբ: Այս պաշտօնս լիովին կատարեցի հաշուեքներն ի վարչական Յանձնաժողովին առջեւ, առանց որ և է վերապահութեան, տալով ամեն պահանջուած հաշիւ, տեղեկութիւն, բացատրութիւն, լուսաբանութիւն ևն: Սակայն ի վերջոյ ինձ ամբաստանեալի հանգամանք տալ ուղղեցաւ, Երուսաղէմէն նորանոր քննական և ամբաստանական տեղեկագրեր և նոյն իսկ վարդապետ մ'ալ բերուելով: Բանաձեւը կ'անդիտանայ առաջին պարագան և յանդիմանի կը փարի երկրորդին:

Բ. — Կայս. վերջին Իրատէով հրամայուած էր հաշուոց խնդիրը այստեղ նայել ու վերջացնել, սակայն վարչական Յանձնաժողովի ձեռամբ երկար և մանրազնին քննութիւններ կատարուելէն և անոր տեղեկագիրը ընդունուելէն յետոյ՝ բանաձեւը հակառակ յիշեալ Կայս. Իրատէին՝ խնդիրը կը վերադարձնէ յԵրուսաղէմ:

Գ. — Բանաձեւը խնդիրը Երուսաղէմ վերադարձնելով ալ չը բաւականանալով՝ զայն բացարձակապէս իմ հակառակորդներուս կը յանձնէ, և այն ալ իմ բացակայութեանս կատարուելու պայմանաւ, որպէս զի ամեն ճշմարտութիւն ծածկեն: Չը գիտեմ թէ ո՞ր աղբի կամ երկրի օրինագրքին մէջ գրուած է այս կերպ դատաստան, ուր հակառակորդները կամ դատախազները կարգուին դատաւոր:

Դ. — Բանաձեւը՝ մտքերը աւելի շփոթեցնելու և գայթակղեցնելու համար՝ նոյնպէս չը բաւականանար նոր շինութեանց հաշիւներուն մասին սուտ ու սխալ

յայտարարութիւններ ընելով, այլ և կը շփոթէ իմ վերին հսկողի և քօնթրօլի դերս, անտես կ'ընէ Աթուի օգտին համար տարած աշխատութեանց ծանուցութիւնները, նոր շինութեանց համագումարը հազար լիւայի կ'ընէ գումարին վերած միջոցին՝ զանց կ'ընէ յիշել անոր գոյութեան միջոցները և տրտադրած տարեկան 2500 լիւայի հոսոյթը, որք ամբողջովին արդիւնք են իմ չարաչար աշխատութեանց առանց Աթուի մատակարարութեան հաշուէն դրամ մը առած ըլլալու, հետեւաբար թէ՛ նոր շինութեանց համար ծախսեալ գումարները և թէ՛ անոնց արտադրած հասոյթները զուտ չափ են Աթուին համար:

Ե. — Բանաձեւը կը մոռնայ թէ կեդր. վարչութիւնը 1903 Օգոս. 8ին նիստէն ի վեր երուսաղէմի քրքին անկարգութեանց և Լուսորաբաշտի եւ խնդիրները մէկ կողմ թողլով հաշուական խնդրոյն փարած էր, և միմիայն այդ տեսակէտով բարեխնամ կառավարութեան և մինչև իսկ վիհ. կայսեր այնքան դիմումներ ըրած և կայս. հրամաններ ձեռք բերած էր. իսկ այժմ երկու տարւոյ վարչական քննութիւններէն վերջը առանց հաշուական խնդրոյն վերջնական լուծում մը տալու՝ իմ վարչական գործունէութիւնս քննադատելու համար զանազան կողմնակի ձեռնարկներ կ'ընէ, և ինձ չը վերաբերող պատասխանատուութիւններ կը ստեղծէ: Եթէ Պատկ. Խառն Ժողովը կանխաւ որոշած ըլլար վարչական գործունէութեանս և երուսաղէմի ներկայ անկերպարան վիճակի մասին քննութիւն կատարել, և պատասխանատուութիւնները ճշդել, այն ժամանակ հարկ պիտի ըլլար անկողմնակալ անձինքներէ յանձնաժողով մը կազմել, որուն առջեւ պատրաստ պիտի գտնուէի տալ ամեն տեսակ տեղեկութիւն և բացատրութիւն, ինչ-

պէս հաշուական խնդրոյն մասին տուի ֆինիշ Յանձնաժողովին. հետեւաբար տպօրէն է բանաձեւին այդ մասին հանած եղրակացութիւնները, որք որ և է քննութեան մը հետեւանք չեն, և ո՛չ ալ ինձմէ բացատրութիւն ուզուած: Ո՛ւր տեսնուած է որ առանց մէկը կանխաւ ամբաստանելու, առանց անոր լսելու՝ դատապարտութեան վճիռ արձակուի անոր դէմ. մա-հապարտ ոճրագործներուն անգամ օրինօք ընդարձակ իրաւունքներ տրուած են անձնապաշտպանութեան: Ուստի կը մերժեմ բանաձեւին այդ մասին ըրած դատաստանն ալ:

Զ. — Մինչդեռ ֆինիշ Յանձնաժողովը յետ մանրակրկիտ քննութեանց՝ հակառակորդացս արարքներն ու նպատակները միաձայնութեամբ կը դատապարտէ, հիմնուելով անոնց բերանացի խոստովանութեանց, հակառակման դրութիւններուն, փաստերու, ապացոյցներու և կատարուած իրողութեանց վրայ, բանաձեւը՝ ընդհակառակն՝ առանց ո՛ր և է քննութեան և ապացոյցի, մէկ գրչի հարուածով բուն ճիշդ մը կ'ընէ ընդհանուր ձեւի մը տակ արդարացնել զանոնք, գոհունակութեան արժանի նախանձախնդրութիւն անուանելով այնպիսի արարքներ, որոց պատճառած նիւթական և բարոյական վնասները չեն կրնար ծածկուիլ. բաւական էր նկատողութեան առնել վանքին վերջին երկու տարւոյ կացութիւնը և տեղի ունեցած զեղծումները, չարաշահութիւնները և անասանելի խայտառակութիւնները, որոց պատճառաւ տոկոսաւոր պարտքը սոսկալի կերպիւ բարդուած է:

Է. — Վարչական ֆինիշ Յանձնաժողովի տեղեկագիրը Խառն Ժողովոյ կողմանէ աւելի լուրջ ուշադրութեան առնուելու համար կանխաւ տրուած որոշման համեմատ օրինակները ժողովականաց բաժնուած

էին, ռակայն յաջորդ նստին, առանց ներկայ ժողովա-
կանաց կարծիքներն ու դիտողութիւնները առնելու,
առանց բացակայ ժողովականաց գրաւոր յայտարար-
ութիւնները կարգաւոր, նոյն իսկ առանց նոյն տե-
ղեկագիրը օրինական քուէարկութեան դնելու՝ մէկ
կողմ կը թողուի՝ նախապատուութիւն տալու համար
Ատենապետաց Յանձնաժողովի անուամբ ներկայաց-
ուած բանաձեւին, որ յանուն Խառն ժողովին կը հրա-
տարակուի լրագրաց մէջ: Արդարացի չէ՞ դիտել տալ
թէ ինչո՞ւ համար Յանձնաժողովի տեղեկագիրը վիճա-
բանութեան չինթարկուեցաւ, որպէս զի, եթէ մութ
կէտեր կային, Յանձնաժողովի կողմանէ լուսաբան-
ուէին և ի հարկին ինձմէ ալ բացատրութիւններ պա-
հանջուէին, որով տեղի չէր մնար բանաձեւի հակա-
սութեանց և սխալներուն:

Սակայն կը կարծեմ թէ արդէն Ձեր Բ. Սրբազ-
նութիւնը, ինչպէս նաեւ Խառն ժողովը և բոլոր Ազգը
արդէն հասկցած են թէ հաշուական խնդիրը լոկ
պտտրուակ մ'էր թէ՛ բուն խնդիրը տարբեր հան-
գամանք մ'ունի. հակառակօրէք անգամ կը խոստո-
վանին զայս:

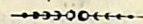
Արգ. Սրբազան Հայր, դառնապէս կրկնելով իմ օ-
րինական և արդարացի բողոքներս, կը խնդրեմ Պատկ.
Խառն ժողովոյ բոլոր յարգելի անդամներէն խոճի
մտօք նկատողութեան առնել իմ բոլոր գրութիւն-
ներս, չը ներել որ իմ այնքան երկար տարիներու
չարաչար աշխատութիւններս թշնամութեանց և քի-
նախնդրութեանց զոհուին, ապա թէ ոչ միշտ բողո-
քող պիտի մնամ և պիտի պահանջեմ արդարութիւն
ուր որ ձայնս հասնի, մինչև որ արդար գահացում մը
տրուի ինձ: Նոյնպէս կը խնդրեմ որ ինձ վերադար-
ձուին իմ անբռնաբարելի իրաւունքներս և արդա-

րացի պահանջներս. իսկ եթէ Պատկ. Վարչութիւնդ
քանիցս իրաւունքներս հաստատած և պահանջած ըլ-
լալով հանգերձ ձեռնպահ ըլլալ որոշէ, կը խնդրեմ որ
հաճի իմացնել ինձ թէ՛ ո՞ւր կամ որո՞ւ դիմելու եմ
իրաւունքներս ձեռք բերելու համար, որպէս զի
ի վերջոյ մեղադրանքի առարկայ չըլլամ:

Համբուրիւ Ս. Աշոյ Բարձր Սրբազնութեանդ

ՂԵՒՈՆԴ ՎՐԴ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

2 Մայիս 1907, Կ. Պոլիս

Պ Ա Տ Ճ Է Ն

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր,
Նախագահ Պատկ. Խառն ժողովոյ
Ազգ. Կեդր. Վարչութեան

Տեսնելով որ Ս. Երուսաղէմի հաշուական խընդ-
րոյն առթիւ ժողովոյդ անուամբ հրատարակեալ բա-
նաձեւ—որոշումի պարունակութեան մասին հետզհետէ
Մարտ 28, Ապրիլ 2 և Մայիս 2 թուականներով ուղ-
ղած բողոքագրերս Պատկ. ժողովոյդ կողմանէ տա-
կաւին նկատողութեան չեն առնուած. նոյնպէս տես-
նելով որ՝ հակառակ նոյն իսկ բանաձեւ—որոշումին՝
յերուսաղէմ նորանոր ապօրինութիւններ և անիրա-
ւութիւններ կը գործուին. իսկ ես աստ կը մնամ իմ
զրկեալ և կաշկանդեալ վիճակիս մէջ, պարտաւորե-
ցաւ ներկայիս կրկնել իմ բողոքներս ու դիտողու-

թիւներս յիշեալ բանաձեւի սխալ պարունակութեանց
և անիրաւ որոշմանց դէմ, և արդարութիւն խնդրել,
պահանջելով որ խորին ուշադրութեան տուուին յիշ-
եալ դրերս և զոհացում տրուի միանգամայն հետեւ-
եալ խնդիրներուն և բողոքներուն,

Ա. — Յօդուս Ա. Աթապ իմ կառավարման անձնա-
կան կալուածներուն յափշտակուած եկամուտները,
որոց անբռնաբարելի հանդամանքը ճանչցած են ար-
դէն նախորդ և ներկայ վարչութիւնք և ըստ այնմ
որոշումներ արուած, վճարար ինձ վերադարձնել և
կամ գանտնք ձեռք բերելու միջոցը ցոյց տալ ինձ:

Բ. — Նոր շինութեանց և այլ հաշիւներէն իմ
ունեցած պահանջներս ինձ վճարել տալու անօրինու-
թիւն մ'ընել:

Գ. — Իմ պաշտօնս չիուլի կատարած ըլլալով՝
Պոլսէն մեկնելու համար հարկ եղած անցաւիրը հա-
նել տալ:

Դ. — Լսելով որ յերուսաղէմ գաղտնի խորհուրդ-
ներ կ'ըլլան վանքին մէջ ունեցած անձնական սեն-
եակներս պատրուակաւ մը բանալու և գոյքերս գրա-
ւելու, կը խնդրեմ որ սուսմքն առնուի այդ բռնա-
բարութեան և անկէ յառաջ գալիք ծանր անպատե-
հութեանց:

Ե. — Տեղեկանալով որ Հաշուեքննիչ Յանձնա-
ժողովին տուած հաշուեթղթերս և յարակից գրիւրը
Երուսաղէմէն ուղղուած են՝ կանխելով նոյն իսկ բա-
նաձեւին մէջ որոշուած եղանակը, գիտել կուտամ որ,
յիշեալ թղթերը ո՛չ բանաձեւին մէջ յիշուած եղանա-
կաւ և ո՛չ ալ ուրիշ ձեւով Երուսաղէմ ղրկելու և
հակառակորդաց ձեռքը անցնելու պէտք չկայ, որով-
հետեւ արդէն Քննիչ Յանձնաժողովոյ արտօնութեամբ
ժամանակին հաշուեթուղթերուն օրինակներն հան-

ուած և թէ՛ հոս. թէ՛ Երուսաղէմ հակառակորդացս
հաղորդուած և մինչև իսկ տնոց գրուոր դիտողու-
թիւններն ալ տանուած են. իսկ յարակից բացառ-
ութեանց և ծանօթութեանց թղթերը հակառակորդ-
ներուն բնաւ չեն պատկանիր, սրովհետեւ քննող և
գոտող վարչական ժողովոց համար գրած եմ գանտնք
և ո՛չ թէ հակառակորդացս համար, որոց ուղղամբ-
տութեան և հաւատարմութեան վրայ վստահիլ ան-
կարելի ըլլալէ զատ՝ թերեւս նորանոր թշնամու-
թեանց նիւթեր հայթայթեն անոնց ձեռքը, իսկ եր-
թալիք պատուիրակները կրնան և պէտք է, որ հոս
ուսումնասիրեն գանտնք և ինձմէ ալ լրացուցիչ բերա-
նացի տեղեկութիւններ ստանան:

Զ. — Երուսաղէմ վերջերս Միաբ. Ընդհ. Ժողով
գումարեր են և առանց Խալատելու կեդր. վարչու-
թեան արտօնալրակներուն գալստեան, ինչպէս միա-
բանութեան մէկ մասը իրաւամբ առարկած էր, կա-
րեւոր որոշումներ և ընտրութիւններ ընելու ձեռ-
նարկեր են: Ծանօթ խմբակը ամեն տեսակ ապօրէն
միջոցներով մեծամասնութիւն կազմած՝ կը յաջողի
յառաջ տանիլ իր նպատակը՝ լուսարարապետ ընտրե-
լով գրաւիթ վարդապետ Տէրտէրեան, և արտաքս-
ման վճիռ արձակելով Տ. Գէորգ Արքազան Արքե-
պիսկոսոսին դէմ: Ներկայիս նպատակ չունիմ տեղի
ունեցած օրինադանցութիւնները մատնանիչ ընել,
այլ կը բաւականանամ բողոքս արձանագրել և Պատկ.
Ժողովոյդ ուշադրութիւնը հրաւիրել այդ երկու ո-
րոշմանց վնասակար հետեւանքներուն վրայ: Յայտնի
են արդէն Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոսի անձն ու ար-
ժանիքը և բազմամեայ ծառայութիւնները, որուն
դէմ տրուած վճիռը և ո՛չ մէկ օրէնքով չարդարա-
նար. իսկ Դաւիթ վարդապետ անփորձ և զուրկ է

հմտութենէ և արժանիքէ, չունի այդ լարձը պաշտօնը վարելու հանգամանքները, ո՛ր և է վարչական պաշտօն չէ վարած, այլ ծանօթ է միայն յանգուզն արարքներով և բուն հեղինակը եղած է բարեկենսականի հռչակաւոր կռիւմարտութեանց: Ահաւասիկ երուսաղէմի ներկայ անկարգ և աղկերպարան վիճակին հետեւանքները, որոց առաջին առնել հարկ է:

Համբուրիւ Ս. Աջոյ Բ. Սրբաշնութեանդ
ՂԵԻՈՆԴ ՎՐԴՊ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

15 Մայիս 1907, Կ. Պոլիս

Պ Ա. Տ Ճ Է Ն

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր,
Նախագահ Պատկ. Խառն Ժողովոյ
Ազգ. Կեդր. Վարչութեան

Ստուգած ըլլալով որ յերուսաղէմ նորաշէն կառուածոց հաշուոյն Թ. 86 օթէլին չորս տարւոյ ապահով վարձքերէն մնացած 4800 գաղղիական ոսկի պահանջն իր պայմանեալ 70% տոկոսներովն հանդերձ իբր 6000 գաղ. ոսկի թուականէս երկուքուկէս ամիս առաջ վճարուած է վարձակալի երաշխաւորին կողմանէ, կուգամ ուրախութեամբ սրտի հաղորդել զայդ Պատկ. Ժողովոյդ ի գիտութիւն և ի միամըտութիւն:

Գոհ եմ, Սրբազան Հայր, որ յիշեալ վճարուածով ո՛չ միայն երուսաղէմի Աթոռը կը տիրանայ իր իրաւունքին, այլ և գործնապէս կը հերքուին ինձ դէմ եղած երկու անտեղի քննադատութիւններ:

Առաջինը սա է որ, իբր թէ այդ պահանջը անապահով և գանձումը կասկածելի էր, մինչդեռ Գերմ. հիւպատոսարանի միջոցաւ երաշխաւորեալ և ապահովեալ ըլլալով՝ նոյն իսկ պայմանաժամին (1903 Դեկտ. 1 Ն. Տ.) կրնար գանձուիլ, եթէ ժամանակին հոգ տարուէր և հարկ եղած միջոցները ի գործ դրուէին: Այս նպատակաւ արդէն կանխած էի Հաշուեքննիչ Յանձնաժողովին և Կեդր. Վարչութեան ուղարկութիւնը հրաւիրել, ինչպէս նաեւ պայմանաժամէն վերջն ալ նոյնը կրկնել պարտաւորեցալ, պատասխանատուութեան ենթարկելով ամեն անոնք, որք որ և է եղանակաւ վտանգեն նոյն գումարը: Կեդր. Վարչութիւնը թէև այս մասին ազգարարութիւններ ըրաւ յերուսաղէմ, սակայն այն տեղէն փոխանակ գոհացում տրուելու և Աթոռին շահը ապահովելու, ընդհակառակն իրենց անհոգութիւնն ու ապիկարութիւնը ծածկելու համար անտեղի և անպատշաճ պատասխաններ միայն տուած էին:

Իսկ երկրորդը՝ նոր շինութեանց հաշուէն պտրտք թողած ըլլալս էր, մինչդեռ 1905 Ապրիլ 30 թուականի հաշուեցոյցովս նոր շինութեանց ընդհ. հաշուէն 5500 Օսմ. ոսկիի պարտք մը ցոյց տուած ատենա 5750 Օսմ. ոսկիի գանձելի պահանջներ թողած էի, որք մինչև 1905 Դեկտ. 1 (Ն. Տ.) պիտի գանձուէին ամբողջապէս, և որոց մէկ կարեւոր մասն ալ 1903 Յունվ.—Ապրիլ իրենք գանձած էին արդէն, ինչպէս մինչև ցարդ կը շարունակեն գանձել նոր շինութեանց պատկանեալ հասոյթները, որք տ ատենան 2000 Օսմ.

օսկիի գումար մը կը կազմեն յօգուտ Աթոռին, և որք բացարձակապէս նոր շինութեանց պարտքին յատկացուած էին, սակայն իրենք քմահաճ եղանակաւ և տարեկան ելեւմտից բացը նուազագոյն ցոյց տալու խորհրդով սովորական հասոյթներու կարգը անցուցած և այս կերպիւ անկանոնութիւն և շփոթութիւն յառաջ բերած էին հաշուոց մէջ, որպէս զի նոր շինութեանց հաշիւը պարտական պահելով քննադատելի հանգամանք մը տան անոր:

Անտարակոյս եմ, որ Պատկ. Ժողովք վերոյիշեալ իրողութիւններով պիտի համոզուի թէ ո՛րքան անտեղի էին նոյն պահանջքի մասին եղած կասկածներն ու գիտողութիւնները, զորս աւելորդ պիտի համարէի յիշել աստանօր, եթէ մեծ կարեւորութիւն տրուած չըլլար անոնց Հաշուեքննիչ Յանձնաժողովի երկու յարգելի անդամոց կողմանէ, (Գէորգ Էֆ. Աւրանեան, Վահան Էֆ. Սուրէնեան), որք տեղեկագրին տակ իրենց ըրած առաջին յաւելումին մէջ ծանօթ խմբակի արտաքնն ու նպատակը խոտորվանելով և դատապարտելով հանգերձ՝ իմ բազմամեայ ծառայութեանցս նիւթական և բարոյական արժէքը նուազեցնելու նպատակաւ ինչ ինչ ենթագրութիւններ ու հաշիւներ ընելով, ի շարս ուրիշ շատ մը յայտնի սխալներուն, նոյն պահանջքը դանձելու համար 1900 օսկիի զեղջ մը ընելու անհարկի պէտքը կը ցուցնէին, և անոր վրայ կը հիմնէին իրենց գնահատումը նոր շինութեանց այնքան շահաւէտ գործի մասին՝ իբր ոչ-արդիւնաբեր ներկայացնելով զայն: Բայց մէկ կողմ թողլով գործերուս մասին եղած այդ սխալ գնահատումը, յիշեալ պահանջքի առթիւ պաշտօնապէս յայտարարուած այդպիսի գաղափար մը ուրիշ բանի էջը կրնար ծառայել, եթէ ոչ՝ նոյն երաշխաւորեալ

գումարի գանձման մասին վանական վարչութեան անհագութիւնն ու ապիկարութիւնը սքողելու և պարտականը յուսագրելու, որ նոյնպիսի զեղջ մը ակնկալէ, և հետեւաբար եթէ պարտականին կողմանէ այդպիսի պահանջում տեղի ունենար և գոհացում գտնէր, գծախտաբար իբր հետեւանք պիտի նկատուէր այդ յայտարարութեան: Անշուշտ Ատենապետաց Պատ. Յանձնաժողովն ալ նոյն գիտողութիւններէն և ենթագրութիւններէն ազդուած էր՝ իր ծանօթ լսանաձեւով ըրած անհիմն աւարկութիւններուն և սխալ դատաւարաններուն մէջ, որոց դէմ բողոքած եմ ու կը բողոքեմ յաւիտեան, մինչև որ անկողմնակալ տտեան մը արդարութեամբ դատէ իմ գործերս, ինչպէս նաև այլոց արարքներն ու յառաջ բերած աշխարհի նիւթական ու բարոյական վնասները, մահաւանդ վերջին երկու տարիներու միջոցին, որք անտես առնուեցան՝ միմիայն իմ բազմամեայ և անձնուէր ծառայութիւններս քննադատելու և ինձ չպատկանող պատասխանատուութիւններ ստեղծելով ինձ վերագրելու համար:

Բայց այսու հանգերձ մխիթարուած եմ, տեսնելով որ պարտականին կողմանէ վերոյիշեալ պահանջքին վճարմամբ նոր շինութեանց հաշիւը 1905 թուականին փակուած և պարտքը վճարուած կ'ըլլայ, որով այնուհետև ազատ կը մնայ նոր շինութեանց աթոռապատկան 2000 Օոմ. օսկիի տարեկան հասոյթը, բացի կենդանի միաբանից պատկանեալ տարեկան 500 Օոմ. օսկիի տարեկան հասոյթներէն, որք նոյնպէս յառաջիկային մէջ վանքին պիտի մնան: Ասոնցմէ դուրս են 1890էն առաջ կառուցեալ նոր էնքերուն տարեկան 1500 Օոմ. օսկիի հասոյթները, որոց մէկ մասը կինդանի միաբանից կը պատկանի, իսկ մնացեալը համ-

գուցեալ միաբաններէն վանքին անցած են արդէն : Հետեալաբար յօգուտ Երուսաղէմի Աթոռին և անոր ապագային ըրած ջանքերս արգիւնաւորուած , նպատակը՝ գտնէ մասամբ՝ իրագործուած , և առանց Աթոռի ելեմուտքէն ստակ մը առնելու տարեկան հաշարաւոր օսկիներու նոր հասոյթներ ապահովուած ըլլալով , ինքզինքս բարոյապէս վարձատրուած կը համարեմ , հակառակ ինձ դէմ ի գործ դրուած յայտնի զրկողութեանց և անիրաւութեանց :

Գալով նոր գնեալ կալուածոց հաշուէն մնացած 4500 Օսմ. օսկիի պարտքին , թէև վաճառումներէ գոյանալի գումարներով պիտի հատուցուէր , բայց և այնպէս նոր շինութեանց 1903—1907 գոյանալի հասոյթներով ալ կրնար հատուցուիլ , ինչպէս կանխատեսուած էր արդէն 1903ին . հետեալաբար նոր շինութեանց հասոյթներու շնորհիւ այժմ նոյն պարտքն ևս հատուցեալ պէտք է համարել , իսկ եթէ յերուսաղէմ հաշիւները իրարու հետ շփոթած և կորուստներու կամ վնասներու տեղի տուած են , Կեդր. վարչութեան կը մնայ պատասխանատուները փնտել և վնասը դարմանել տալ : Այս առթիւ անգամ մը եւս կը յիշեցնեմ թէ յիշեալ գնումները ո՛չ անձնական օգտիս , ո՛չ գաղտնի , և ո՛չ քմածին կերպով կատարած եմ , սխալ է նոյնպէս կարծելը թէ վերջին պահուն անցուցած ըլլամ զանոնք հաշուոց մէջ , այլ ընդհակառակն յայտնապէս և Աթոռի կարեւոր շահերուն պատճառաւ գնուած են անոնք , որոց մասին հարկ եղած բացատրութիւնները տուած եմ արդէն :

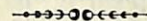
Վերջ ամենայնի , Ձեր Բ. Սրբազնութեան ներողամտութեան ապաւինելով կը յիշեցնեմ նախորդ բողոքագրերս և դիտողագրերս . Պատկ. վարչութեանդ խորհն ուղադրութիւնը կը հրաւիրեմ վերջին երկու-

տարիներուն մէջ յերուսաղէմ կատարուած պզգալի իրողութեանց , զեղծումներուն , տոկոսաւոր պարտքի անհարկի աճման , Ս. Տեղեաց մէջ Ազգ. իրաւանց կորուստներուն , Միաբանութեան քայքայման , և յանիրաւի զրկեալներու վիճակին վրայ , և խնդիրներու կատարումը խնդրելով կ'աղաչեմ որ Պատկ. վարչութիւնը բաւական համարէ ինձ դէմ եղած հաշիւմանքն ու զրկանքը և արգարութեամբ անօրինէ զարժանն , որուն տկնդէտ կը սպասեմ :

Համբուրիւ Ս. Աջոյ Բարձր Սրբազնութեանդ

ՂԵԻՈՆԴ ՎՐԴ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս , 12 Յունիս 1907

Խառն ժողով
Ազգ. Կեդր. վարչութեան
Համար 138

Կ. Պոլիս , 16 Յունիս 1907

Հոգեւնորհ Տ. ՂԵՈՆՈՂ ՎՐՈՂ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

Յունիս 12 թուակիր գրութիւն մ'ալ ուղղեր էիք , որ համաձայն Ձեր նախընթաց գրերուն , Խառն ժողովոյ մէջ կարգացուելով , նկատի առնուեցաւ , և Ձեր մտաց հանգարտութեան համար կը յիշեմ այս տեղ թէ Փետր. 21 , Մարտ 14 , Մարտ 28 , դարձեալ Մարտ 28 , Ապրիլ 2 , Մայիս 7 և Մայիս 15 թուա-

կանները կը կրեն: Ասանցմէ երեքը (Փետր. 21 և Մարտ 14 և Մարտ 23) նիւթ ունին Երուսաղէմի մէջ Ձեր սեփականութիւն եղող կալուածոց արդիւնքներուն գանձումը, իսկ մնացեալները Երուսաղէմի Աթոռոյ հաշուոց մասին վարչական գործողութիւնները:

Կալուածոց արդիւնքին գանձման մասին Կեդր. վարչութիւնը իր որոշումը տուած և Երուսաղէմի Ամեն. Պատրիարքին հաղորդած է թէ՛ այդ արդիւնքները պէտք է կանոնաւորապէս վճարուին և թէ անոնց վճարումը որ և իցէ պարագայի մէջ Ս. Աթոռին իրաւանց փաստ մը չկրնար հասնիլ, և Ն. Բ. Սրբազնութիւնը ընդունելով հանգերձ Կեդր. վարչութեան տոյն որոշումը, յայտնած է թէ վճարման յապաղումը պատահական պատճառներով տեղի ունեցած է: Ըստ այսմ կը մնայ միայն Կեդր. վարչութեան որոշման գործադրութիւնը, զոր դուք կարող էք կարգադրել ուղղակի Երուսաղէմի Ամեն. Պատրիարքին գիմելով:

Իսկ ինչ որ կը վերաբերի հաշուոց մասին կատարուած վարչական գործողութեանց, Ձեր դրածոները սխալ հասկացողութեանց կամ թէ կեղակարծ տեղեկութեանց վրայ հիմնուած թիւրիմացութիւններ դատուեցան և Կեդր. վարչութեան Խառն Ժողովը հետեւեալ որոշմանց յանգեցաւ:

Դուք կը սիրէք միշտ Ատենապետաց Դիւանի բանաձեւի մը վրայ խօսիլ, մինչ այլ ևս բանաձեւի խօսք չկրնար ըլլալ, քանի որ Կեդր. վարչութեան Խառն Ժողովոյ պաշտօնական որոշումը տեղի ունեցած է:

Ձեզ լսելու հարկը կ'առարկէք, մինչ Դուք ընդարձակօրէն լսուեցաք Ատենապետաց նախաքննութեանց տտեն:

Քննիչ Յանձնաժողովոյ կարծիքը կամ լաւ ևս Յանձնաժողովոյ անդամաց սմանց կարծիքը իբր վերջնական որոշում կուզէք ներկայել, մինչ նախաքննութիւնք և Յանձնաժողովոյ տեղեկագիրներ երբէք վճռական ձե չեն կրնար ունենալ:

Թող որ Քննիչ Յանձնաժողովը անկանոնութեանց և անտեղութեանց գլուխները յայտնի նշանակած է, և անոնց գլխաւոր պատասխանատուութիւնը բնական էր որ գործունէութեան մէջ գլխաւոր դեր ունեցողին վրայ ծանրանար:

Պոլիսէ Երուսաղէմ կամ այլուր երթալնուդ հրամանը ընդունելու համար իբր Երուսաղէմի միարան հարկ էր որ Ս. Երուսաղէմի Պատրիարքին գիմէք և ո՛չ Կեդր. վարչութեան:

Կեդր. վարչութեան կարգադրած գործողութեանց մասնակցելու համար Երուսաղէմ երթալնուդ պարագան տոյն տտեն միայն կրնայ նկատի առնուիլ, երբ Կեդր. վարչութեան պատուիրակները մեկնին: Վերջին օրեր կատարուած գանձման մը պոյմանները դեռ Կեդր. վարչութեան հաղորդուած չլինելով, անոր արժէքին մասին գաղափար կազմել դժուար պիտի ըլլայ:

Այդ կէտերը ճշգրելով Կեդր. վարչութեան Խառն Ժողովը՝ խնդիրը առ այժմ փակեալ կը նկատէ, և այլ ևս նորանոր գիմումներու հիմ չգտներ:

Մնամք աղօթարար

Պատրիարք Կ. Պոլսոյ

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Պ Ա Տ Ճ Է Ն

ՊԱՏԵՆԱԿԱՄՏԻՍ ՍԵՐԱՎԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ ՀԱՅՐ,
ՆԱԽԱՍՏՎԱՆ ՊԱՏԿ. ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎՈՅ
ԱՂՂ. ԿԵՂՐ. ՎԱՐՋՈՒԹԵԱՆ

Պատիւ ունեցայ ստանալու Ձեր Բ. Սրբազնութեան 16 Յունիս 1907 թուականաւ և 138 համարաւ սղաշտօնագիրը ի պատասխանի իմ նախորդ գրութիւններուն:

Անձնական կալուածացւոց արդիւնքներուն վճարման մասին Կեղր. վարչութեան տուած որոշմանց և յերս ստղէմ ըրած ազդարարութեանց համար շնորհակալութիւնս կը մատուցանեմ: Սակայն չեմ կրնար հասկնալ թէ ինչո՞ւ համար Կեղր. վարչութիւնը ի՞նչ որոշմանց կարգադրութիւնը ինձ կը թողու և կը յանձնարարէ ուղղակի երուսողէմի Ամեն. Պատրիարքին գիմել: Նոյնը կ'ընէ երուսողէմ կամ այլուր երթալու խնդրոցն առթիւ, առարկելով թէ իրր Միաբան՝ Երուսողէմի Ամեն. Պատրիարքին գիմելու եմ հրաման ստանալու համար: Թողունք որ դուրսը գտնուող Միաբանից համար տեղէ տեղ և նոյն իսկ երուսողէմ երթալու համար երուսողէմէն հրամանի սպասելու պէտք և սովորութիւն չկայ, բաց Կեղր. վարչութիւնը զիս երուսողէմ գիմելու հարկադրած առնալ արդեօք կ'անգիտանա՞ր հոն տիրող իրաց վիճակը: Ժիթէ եկամուտներուս մասին մինչև ցարդ անկէ տրուած պատասխանները բաւական չէին գաղափար մը կազմելու այդ մասին: Բաց յայտմանէ, թող ներէ

Ձեր Բ. Սրբազնութիւնը, որ գիտել տամ թէ քանի որ Կեղր. վարչութիւնը զիս հոս բերել տուած էր, կարծեմ թէ այլ ևս անոր կը պատկանէր իմ խնդրոցներս և երուսողէմի հետ ունեցած գործերս կարգադրել, ինչպէս նաև Պոլսէն մեկնելուս անցագիրը տալ: Այս պատճառաւ կը խնդրեմ որ հաճիք հրաման ընել Պէրութի համար անցագիրս հանելու, գիտնալով որ անհրաժեշտ պէտք ունիմ հանգստի և օգտախոսութեան:

Գալով հաշուական խնդրոցն առթիւ Ձեր Բ. Սրբազնութեան գրածներուն, կը պարտաւորիմ ներողամտութիւննիդ հայցել յայտնելու թէ բանաձեւը իրր Կեղր. վարչութեան որոշում նկատելով հանգերձ՝ չեմ կրնար անոր նկատողութիւններն ու եզրակացութիւնները ընդունիլ, քանի որ անոնք չեն համապատասխաներ ո՛չ կատարուած մանրազնին քննութեանց և ո՛չ ալ իրաց իսկական վիճակին: Ուստի կը կրկնեմ բողոքներս և անգամ մը ևս Կեղր. վարչութեան ուղադրութիւնը կը հրաւիրեմ անոր պարունակութեան վրայ:

Այս առթիւ պարտաւորուած եմ յայտնելու թէ՛ Ատենապետաց Յանձնաժողովին միայն մէկ անգամ ներկայ գտնուեցայ, ուր Կրօն Ժողովոյ Ատենապետք բացակայ էին, և հակառակ ցոյց տուած պատրաստակամութեան՝ այլ ևս չկոչուեցայ. իսկ նոյն օրը ինձ եղած հարցումները հարեւանցի խնդիրներու շուրջը կը դառնային, որոց առթիւ տուած տեղեկութիւններս ալ սխալ մեկնուած են բանաձեւին մէջ. հետեւաբար ոչ ես ընդարձակօրէն լսուած եմ նոյն Յանձնաժողովին մէջ և ո՛չ ալ որ եւ է քննութիւն կատարուած է բանաձեւին մէջ յարուցեալ խնդրոց մասին:

Կ'առարկուի թէ Քննիչ Յանձնաժողովն ալ անկանոնութեանց և անտեղութեանց գլուխները յայտնի նշանակած է, և ալդէսփը բաւական կը համարուի գլխաւոր պատասխանատուութիւնը ինձ վերագրելու, իբր թէ այդ խնդրոց մէջ գլխաւոր դերը ունեցած ըլլամ: Այլ սակայն Քննիչ Յանձնաժողովը ճշդած էր պատասխանատուութիւնները, որք և ոչ մէկ օրէնքով իմ վրաս ջեն ծանրանար, որովհետեւ ես ո'չ Միաբանութեան պետն էի և ո'չ ալ այնպիսի պաշտօն մը յանձնուած էր ինձ, որ ըրտ այնմ այդ պատասխանատուութիւնը ստանձնած ըլլայի: Այնու ամենայնիւ եթէ Քննիչ Յանձնաժողովի տեղեկագրին մէջ օրինակը ըստ օրինի կանխաւ ինձ հաղորդուած ըլլար, այն ժամանակ առիթ պիտի ունենայի այդ խնդիրներն ալ պարզելու, սակայն հաղիւ թէ տեղեկագիրը հրատարակուած էր, երբ բանաձեւը հրապարակ ելաւ, որով միջոց չունեցայ այդ մասին դիտողութիւններս ընելու: Բայց և այնպէս այդ խնդիրները անկարելոր էին նկատմամբ ինձ դէմ յարուցեալ և քննութեան առարկայ եղած հետեւեալ հիմնական խնդիրներուն, այն է, իբր թէ հաշիւ չեմ տուած և թէ՛ մատակարարութեան հաշուոց մէջ ահագին գումարներ (30—40,000 լիրայ) իւրացուցած եմ: Յանձնաժողովը յետ մանրակրկիտ քննութեանց ՄԻԱԶԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ հաստատեց թէ ո'չ միայն հաշիւէ խոյս տուած չիմ, այլ ընդհակառակն ամեն հաշիւ, նոյն իսկ նոր շինութեանց հաշիւներն ալ ժամանակին ներկայացուցած եմ Տնօրէն Ժողովին, որ յետ քննութեան ընդունած է զանոնք, և թէ՛ գործերուս մէջ ուր եւ գեղծում չկայ: Հետեւաբար պէտք էր մնացած այլ ևս նոր շինութեանց մասին յերուստղէմ նոր քննութիւններ կատարելու, և այն ալ 10—15 տարիներ

վերջը, և ո'չ ալ անպատճառ զիս դատապարտելու համար օրինական կամ վարչական յանցանքներ վերնադրուելու:

Արդ քանի որ կեզը. վարչութիւնը հաշուական խնդիրը փակեալ հռչակեց, և քանի որ ես այլ ևս ո'ր և է անձնական պատասխանատուութիւն չունիմ, ուստի կը խնդրեմ որ բարեհաճիք պէտք եղած վրձնական ազգարարութիւնն ընել յերուստղէմ, որ նոր շինութեանց և այլ հաշիւներէն ունեցած պահանջներս վճարեն, ինչպէս նաև Պոլիս բերուելուն և հոս ունեցած ծախքերս, որոց յիշատակութիւնը ըրած էր Ձեզ Սրբազնութիւնը իր պաշտօնագրին մէջ, ինչպէս նաև չէր յիշած սենեակներուս ապահովութեան մասին ըրած խնդիրքս:

Իսկ ինչ որ կը պատկանի հակառակորդաց արարքներուն, բոլորովին քօղարկուեցան անոնք, և մինչև իսկ գոհունակութեան արժանի դատուեցան բանաձեւին մէջ, մինչդեռ Քննիչ Յանձնաժողովը յետ քննութեան ՄԻԱԶԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ դատապարտելի գըտած էր զանոնք, հաստատելով թէ քրտածին և հակասական հաշիւներ հնարած են մտքերը չփոթեցնելու համար, և Տեղեկագրի առաջին յաւելուածը ոտորագրողք՝ միեւնոյնը կրկնելով՝ կը յաւելուն թէ անհաշտ ոգւով և կանխամտածութեամբ շարժած են մասնելով Միաբանութիւնը ներկայ պստակեալ միմակին: Նոյնպէս բնաւ նկատողութեան չառնուեցան Աթոռին և Միաբանութեան ցաւալի վիճակը, միաբանական և ժողովրդական հանրագրերն ու զանգատագրերը, որով հակառակորդք առաւել ևս յանգգնութեամբ գործել սկսան յերուստղէմ, ուր մինչև իսկ Միաբանական Ընդհ. Ժողովին մէջ բռնաբար յառաջ կը տանին իրենց ապօրէն նպատակը, ամանց սպասելու գոնէ,

որ կեդր. վարչութեան պատուիրակները հասնին, ինչպէս որոշուած էր:

Նախորդ գիտողագրերէն և բողոքագրերէն վերջը ներկայս մատուցանելով Պատկ. Ժողովոյդ, այլ ևս ան մեն պատասխանատուութենէ ազատ կը համարիմ անձս, և կը խնդրեմ որ վերոյիշեալ եկամուտներս ու պահանջներս ինձ վճարել տալու միջոցները տնօրինէ, որպէս զի տեղի չմնայ նորանոր գիմուտներու:

Համբուրիւ Ս. Աջոյ Բ. Սրբազնութեանդ

ՂԵՒՈՆԴ ՎՐԴՊ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս, 23 Յունիս 1907

Պ Ա Տ Ճ Է Ն

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր,

Նախագահ Պատկ. Խառն Ժողովոյ

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան

Ներկայ տարւոյ Յունիս 12 թուակիր գրովս փութացած էի հաղորդել Բ. Սրբազնութեանդ թէ երբևս աղէմի նորաչէն կալուածներէն թիւ 86 օթէլի չորս տարւոյ ապառիկ վարձքերը 4800 Գաղ. ոսկին պայմանեալ 7% տոկոսներով հանդերձ՝ իբր 6000 ոսկի՝ վճարուած էր վարձակալի կողմանէ, որով գործնա-

պէս կը հերքուէին նոյն գումարի գանձման մասին եղած կասկածներն ու քննադատութիւնները:

Յիշեալ տեղեկութիւնը հաղորդած ժամանակս թէ և ի ձեռին ունէի ստոյգ տեղեկութիւններ, սակայն Ձեր Սրբազնութիւնը իւր 16 Յունիս 1907 և համար 138 պաշտօնագրով այդ խնդրոյն պատասխանելու առթիւ զգուշացած էր ո՛ր և է կարծիք յայտնելու, առարկելով թէ նոյն գումարի «գանձման պայմանները դեռ կեդր. Վարչութեան հաղորդուած չլինելով, անոր արժէքի մասին զաղափար կազմել դժուար պիտի ըլլայ»:

Այս անգամ յիշեալ վարձակալը՝ վաճառի հանդէպ իր յանձնառութիւնները ճշգիւ կատարած ըլլալը ապացուցանելու համար՝ ինձ զրկած է օրինակը այն հաշուեցոյցին, որով կարգադրուած է իւր պարտուց խնդիրը և որուն համար 1907 Ապրիլ 17ին (Ն. Տ.) վճարած է 120,000 Ֆրանք հետեւեալ հաշւոյն համեմատ.

1906 Յունիս 1ին իր պարտքը (4 տարւոյ վարձքեր 96,000 Ֆր. և բանած 7% տոկոսներ 16,800 Ֆր.)	Ֆրանք 112,800 —
1906 Յունիս 1—907 Ապրիլ 17, յիշեալ 112,800 Ֆր. ին բանած 7% տոկոսները	6,952 85
Ըթերանոցի վարձք	270 —
Ղեւոնդ Վրդ. ին մասնաւոր պահանջքը	1,524 60
	121,547 45
Վանքին թողուած գանազան նիւթերուն արժէքը չեղչելով	1,547 45
Վարձակալի կողմանէ վանքի հաշւոյն վճարեալ գումար	120,000 —

Արդ, Սրբազան Հայր, այս ամենը կ'ապացուցա-

նեն թէ վարձակալը արդարեւ կատարած է վանքին հանդէպ իր յանձնառութիւնները, ինչպէս զիտել տուած է իր գրին մէջ, ամբողջապէս վճարելով իր պարտքը 70% բաղադրեալ տոկոսներովը հանգերձ, համաձայն այն պայմանագրին, զոր ինձ հետ կնքած էր: Սակայն այժմ ցաւօք սրտի կը լսեմ թէ վերոյիշեալ 120,000 Փր. ի գումարէն միայն 90,000 Փր. մտած է վանքին սնտուկը, ինչպէս վանական տոժամեայ ժողովի կողմանէ պարծանօք յաշտարարուած է վերջերս Միտրանական Ընդհ. ժողովին մէջ՝ իբր թէ մեծ դժուարութեամբ յաջողած էր միայն այդքանը ձեռք բերել, և այս կերպիւ խտրած է Ընդհ. ժողովը, բռնութեամբ խափանելով այդ մասին տեղի ունեցած դիտողութիւններն ու վիճարանութիւնները, ինչպէս նոյն միջոցին բռնաբար յառաջ տարած էին նաև Գէորգ Արքեպիսկոպոսի արտաքսման, լուսարարապետի ընտրութեան, եպիսկոպոսացուի մը (Տ. Եղիշէ Ծ. Վ. Զիլինկիրեան [°]) քուէտրկութեան ևլն. խնդրոց ապօրէն որոշումները: Իրաց այս վիճակին մէջ արժանի չէ՞ արդեօք փնտուկ թէ ո՞ւր մնացած է տարբերութիւնը, այսինքն մնացեալ 30,000 Փրանքը: Վարձակալի կողմանէ զրկուած վերոյիշեալ հաշուեցոյցը ամեն կասկած և տարակոյս կը փարատէ, իր կողմէ 120,000 Փրանք վճարուած ըլլալը այլ ևս կատարեալ և ստոյգ իրողութիւն մ'է: Իսկ թէ ինչո՞ւ համար վարձակալի պարտուց վճարումը յապաղած է, այդ պարագան մեր վանական վարչութեան ապիկարութիւնն ու անհոգութիւնը միայն կ'ապացուցանէ և ոչ այլ ինչ, մանաւանդ երբ նկատողութեան առնուին այս խնդրոյն նախընթաց պարագաները, որոց մասին նորագոյն և վստահելի տեղեկութիւններ ստացած եմ, որոցմէ կը հասկցուի թէ վարձակալը իր

պարտուց վճարման պայմանաժամէն (1905 Դեկտ 1, Ն. Տ.) երեք ամիս առաջ 1905 Սեպտ. ին կողմանէ ծանօթ ազգային մը փոխանորդ կը կարգէ վանքին հետ բանակցութեան մանելու, իր պարտուց խնդիրը կարգադրելու և 10 տարուայ համար նոր պայմանագիր մը կնքելու: Սակայն յիշեալ ազգայինը բացարձակապէս կը մերժուի յաջորդիս կողմանէ, խնդիրը անհոգութեան կը տրուի՝ փոխանակ ինքնին փութալ և ժամ առաջ բանակցութեան մանելու թէ՛ վանքին պահանջներու գանձման և թէ՛ նոր վարձատուութեան մը համար, որք ըստ պայմանագրին պէտք է կարգադրուած ըլլային 1905 Դեկտ. 1էն (Ն. Տ.) առաջ, որուն համար արդէն վարձակալը կանխած էր յիշեալ եղանակաւ, և որուն համար արդէն ես ալ աստ կանխած էի Հաշուեքննիչ Յանձնաժողովին և կեդր. վարչութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել իմ զեկուցագրերովս: Ահա այս ընթացքին հետեւանօք է, որ վարձակալը իր պարտքը փոխանակ 1905 Դեկտ. 1ին վճարելու՝ 1907 Ապրիլ 17ին վճարած է. այնու ամենայնիւ այս յապաղումէն վանքին համար փնաս յառաջ չպիտի գար, քանի որ վարձակալը իր պարտքին 70% բաղադրեալ տոկոսներովն հանգերձ վճարած է. մինչդեռ վանքը 3—4%ով կ'ընայ դրամ դանել, և հետեւաբար վանքը 3—4% աւելորդ շահ մ'ալ պիտի ունենար: Բայց այս շահերուն փոխարէն վանքը այժմ յայտնապէս 30,000 Փրանքի կամ 1500 Գաղ. ոսկիի անտեղի և անհարկի կորուստ մը ունենալէ զատ օթէլը երկու տարի պաւրապ կը թողուի, որմէ 2400 ոսկիի կորուստ մը յառաջ կուգայ, և կը լսուի որ այժմ նոյն օթէլը 10 տարուայ համար վարձու տրուած է տարեկան 750 Գաղ. ոսկիով, այն է, տարեկան 450 ոսկի պակաս

վարձքով, որ տառը տարւոյ մէջ 4500 ոսկիի կորուստ մը կը ներկայացնէ։ Հետեւաբար գումարելով յիշեալ երեք ֆնտաները $1500 + 2400 + 4500 = 8400$ ոսկիի կորուստ մը յառաջ կուգայ իբր հետեւանք իրաց ներկայ անկերպարան վիճակին և վանական վարչութեան տիրապետող անձանց անհոգութեան, ապիկարութեան և չարաշահութեան։

Աւելորդ կը համարիմ յիշեցնել Պատկ. Ժողովոյդ թէ յիշեալ անձանց պատճառած կորուստները միայն այդքանով չվերջանար, կան ուրիշ մեծամեծ կորուստներ, անտանելի զեղծումներ, քստմնելի արարքներ, հրապարակային խայտառակութիւններ, Ս. Տեղեաց մէջ Ազգ. իրաւանց կորուստներ և անդարմանելի ֆնտաներ, որով յառաջ բերին վանքին և Միաբանութեան նիւթական ու բարոյական անկումը և պարտքը չափազանց բարդեցին, և այս ամենը սքողելու համար անդոյ զեղծումներ և անհիմն պատասխանատուութիւններ ստեղծեցին և անսով զբաղեցուն մինչև իսկ կեդր. վարչութիւնն ալ։

Համբուրիւ Ս. Աջոյ Բ. Սրբազնութեանդ

ՂԵՒՈՆԴ ՎՐԴՊ. ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս, 25 Յուլիս 1907

